

Wanneer slachtoffers van partnergeweld doden: naar een effectieve vertaling naar het Belgisch strafrecht

Masterproef neergelegd tot het behalen van
de graad van Master in de Criminologische Wetenschappen
door Verbeke Noémie – 01601175

Academiejaar 2019-2020

Promotor :
Prof. dr. De Bondt Wendy

Commissaris :
Audenaert Nele

Aantal woorden : 12.575 woorden

Woord vooraf

Deze masterproef werd geschreven met het oog op het behalen van het diploma Criminologische Wetenschappen aan de Universiteit Gent. Om mijn masterthesis en universitaire opleiding tot een goed einde te brengen kon ik rekenen op de steun van heel wat mensen. Ik wil deze personen dan ook hartelijk bedanken.

Allereerst wens ik mijn promotor Professor De Bondt te bedanken voor haar uitstekende begeleiding en hulp. Daarnaast ben ik mijn respondenten dankbaar die, ondanks hun drukke agenda, tijd wilden vrijmaken om mijn vragen te beantwoorden en die oprechte interesse toonden in het onderzoek. Tot slot nog een dankwoord voor mijn familie, vriend en vriendinnen. Ze hebben mij doorheen mijn gehele opleiding gesteund, ook in moeilijke tijden. Dankzij hen heb ik kunnen doorzetten.

Abstract

Intimate partner violence is a strong risk factor for intimate partner homicide (IPH). Most of the victims of intimate partner violence commit an IPH to protect themselves and escape from the persistent violence. Penal law is said to insufficiently take into account the context of violence suffered by those victims. Defences, such as self-defence, are traditionally applied in a typical masculine legal system. This issue has driven law reforms in Australia and Canada, whereas the situation in Belgium remains unchanged. This research aims to explore whether this issue also applies to the Belgian criminal law and thus whether modifications of it are necessary. On the basis of a literature review the current Belgian defences and their changes in light of a new penal code were outlined. The penal law reforms implemented in Australia and Canada were analysed as well. A vignette study combined with interviews among lawyers was conducted in order to examine their experiences with cases of IPH and their opinions on adaptations to the penal code. The results indicate that Belgium already has large possibilities on which victims can rely and the extenuating circumstances seem to remain an important figure. Moreover, reforms of the penal law would lead to abuse and iniquity. This study also shows that recourse to the law in response to intimate partner violence is inappropriate.

Key words: intimate partner homicide (IPH) – intimate partner violence – Belgian criminal law – penal law reforms

Inhoudstafel

Inleiding	1
Onderzoeksmethoden	5
1 De literatuurstudie	5
2 Vignettenstudie met interviews	5
3 Beperkingen van het onderzoek	7
De toepassingsvoorwaarden van Belgische rechtsfiguren <i>versus</i> kenmerken van partnergeweld.....	8
1 De onmiddellijkheidsvereiste	9
2 De subsidiariteitsvereiste.....	9
3 De proportionaliteitsvereiste	11
4 De specificiteit van wettige verdediging.....	12
5 Dwang van buitenaf	12
6 Verzachtende omstandigheden.....	13
Het antwoord van Australië en Canada	15
1 Australië	15
1.1 Geen onmiddellijkheidsvereiste bij wettige verdediging	16
1.2 Beperken of afschaffen van uitlokking	16
1.3 Invoeren van excessieve zelfverdediging.....	17
1.4 Killing for preservation in an abusive domestic relationship.....	17
1.5 Battered women syndrome.....	18
2 Canada.....	19
Ervaringen en meningen van advocaten.....	20
1 Noël(la) steekt Dominique neer terwijl hij of zij slaapt.	20
2 Wettige verdediging	21
2.1 Onmiddellijkheidsvereiste.....	21

2.2 Subsidiariteitsvereiste.....	22
2.3 Proportionaliteitsvereiste.....	22
2.4 Canada: opname van feitelijke omstandigheden bij noodweer.....	23
3 Noodtoestand.....	24
3.1 Opname in nieuw Strafwetboek.....	24
3.2 Subsidiariteits- en onmiddellijkheidsvoorwaarde.....	25
3.3 Proportionaliteitsvereiste.....	25
3.4 Australië: killing for preservation in an abusive domestic relationship.....	26
4 Dwang.....	26
4.1 Subsidiariteitsvoorwaarde.....	26
4.2 Dwang van buitenaf.....	27
4.3 Australië en Canada: battered women syndrome.....	28
5 Uitlokking.....	28
5.1 Vereiste onmiddellijkheid.....	28
5.2 Nieuw Strafwetboek: erkennen van psychisch geweld en behoud van specificiteit..	29
5.3 Australië: afschaffing van de uitlokkingsfiguur.....	29
6 Noodweerecces: opname in het nieuwe Strafwetboek.....	30
7 Verzachtende omstandigheden.....	30
8 Conclusie: het strafrecht is niet het probleem.....	31
Discussie.....	34
Conclusie.....	37
Bibliografie.....	40
1 Wetgeving.....	40
2 Rechtspraak.....	40
3 Parlementaire documenten.....	40
4 Boeken.....	41
5 Tijdschriftartikels.....	41

6 Grije literatuur	42
Bijlagen	I
Bijlage 1: Data Management Plan.....	I
Bijlage 2: Persartikel	VII

Inleiding

Partnergeweld is een wereldwijd probleem dat leeftijd, gender, seksuele geaardheid, sociaaleconomische status en culturen overstijgt. Dit geweld kan zowel psychisch, fysiek, economisch als seksueel zijn en wordt door een huidige of vorige partner gepleegd. Ook wanneer het koppel uit elkaar gaat, kan het partnergeweld zich dus voortzetten of dan pas ontstaan (Hellemans, Dewaele, Van Houtte, & Buysse, 2012; Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen, 2015; Rollè, Ramon, & Brustia, 2019). De meeste slachtoffers van geweld door hun partner zijn vrouwelijk, maar ook mannen worden getroffen door dergelijk geweld (De Belgische regering, 2019; Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen, 2015; Raad van Europa, 2011).

Geweld binnen (ex-)koppels vormt een sterke risicofactor voor partnermoord. Wanneer een man zijn vrouwelijke partner doodt, dan is dit meestal een escalatie van het geweld gepleegd op die vrouw. Doodt een vrouw echter haar mannelijke partner, dan is dit in veel gevallen ter bescherming van zichzelf tegen het aanhoudende geweld van haar man (Caman, 2017; Gaman, McAfee, Homel, & Jacob, 2016; Léveillé & Trébuchon, 2017). In dit onderzoek wordt gefocust op de situaties waarin een slachtoffer van partnergeweld zijn of haar gewelddadige partner doodt, onafhankelijk van hun burgerlijke stand en seksuele oriëntatie. Hierbij kan het gaan om zowel doodslag als moord. Voor het gemak van de lezer wordt hier reeds vermeld dat de daders van de partnermoord en dus de slachtoffers van partnergeweld verder ‘slachtoffers’ zullen genoemd worden omdat zij in de eerste plaats de slachtoffers zijn. Bijgevolg zijn de ‘daders’ of ‘partners’ gelijk aan de daders van het partnergeweld.

Indien de politie een partnermoord gepleegd door een slachtoffer opspoort en het parket beslist om de vervolging in te stellen, zal het slachtoffer voor de rechtbank moeten verschijnen. In de literatuur wordt gezegd dat de afhandeling van dergelijke zaken op het niveau van de straftoemeting problematisch is. Het strafrecht zou ontoereikend zijn omdat het onvoldoende rekening houdt met de typische oorzaken en omstandigheden waarin slachtoffers van partnergeweld overgaan tot het doden van hun partner (Dayan, 2018; Doyle & Khanna, 2016; Walklate, Fitz-Gibbon, & McCulloch, 2018). In landen waar de rechtsfiguren van wettige verdediging en uitlokking aanvaard worden, is dit voornamelijk te zien in het gebruik van deze figuren. Hun voorwaarden van onmiddellijkheid, noodzakelijkheid en redelijkheid zouden traditioneel toegepast en geïnterpreteerd worden in een normatief mannelijk strafrechtssysteem.

De meestal vrouwelijke slachtoffers van partnergeweld zouden hierdoor benadeeld zijn aangezien zij fysiek zwakker worden geacht en zij hun gewelddadige partner soms doden wanneer het geweld eerder miniem was of wanneer de partner aan het slapen was (Braun, 2017; Naylor & Tyson, 2017; Ongena, 2000).

In onder andere Australië en Canada werden reeds verregaande strafrechtshervormingen doorgevoerd om bij de straftoemeting rekening te houden met de context van geweld waarin slachtoffers leven (Braun, 2017; Delépine, 2017; Doyle & Khanna, 2016; Tang, 2003). In België is dit niet het geval. Niettemin is het relevant om na te gaan in welke mate de problematiek van de ontoereikendheid van het strafrecht voor slachtoffers ook in België aanwezig is en of er dus aanpassingen nodig zijn aan het Belgisch strafrecht om voor hen een mildere of geen straf te voorzien gezien het langdurig ondergaan partnergeweld.

Dit exploratief onderzoek kadert binnen de huidige discussies die gevoerd worden met betrekking tot het invoeren van een nieuw Belgisch Strafwetboek. Het is bijgevolg relevant om nu zaken in vraag te stellen en te kijken naar de manier waarop een theoretisch kader kan gevormd worden. In het kader van het Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld (ook Verdrag van Istanbul), worden in België bovendien maatregelen genomen om de strijd tegen onder andere partnergeweld aan te gaan. Deze maatregelen situeren zich binnen een geïntegreerde aanpak waaronder ook op het niveau van het materieel recht (Raad van Europa, 2011). Naast een juridische bijdrage wordt er ook op wetenschappelijk vlak inbreng beoogd. In België werd tot op heden geen onderzoek gevoerd naar de juridische mogelijkheden op het straftoemingsniveau voor slachtoffers van partnergeweld die overgaan tot partnermoord en naar de manier waarop deze zich verhouden tot het wetsvoorstel voor een nieuw Strafwetboek.

De doelstellingen van dit onderzoek zijn het nagaan in welke mate de problematiek van de ontoereikendheid van het strafrecht voor slachtoffers in België aanwezig is en het formuleren van aanbevelingen zodat eventuele verbeteringen aangebracht kunnen worden. Dit zal in eerste instantie gebeuren door het voeren van een literatuurstudie naar de reeds bestaande mogelijkheden in België en de aanpassingen die voorgesteld worden in het kader van een nieuw Strafwetboek. Er zal ook gekeken worden naar de strafrechtshervormingen die in Australië en Canada hieromtrent werden doorgevoerd. Australië heeft namelijk uitgebreide aanpassingen gedaan aan hun rechtsfiguren en ook een aparte strafbaarstelling voorzien om de

geweldscontext van slachtoffers te integreren in hun strafrecht. Ook Canada voerde een interessante wijziging door aan de noodweerfiguur. In tweede instantie zal een vignettenstudie gecombineerd met interviews worden afgenomen bij advocaten om hun ervaringen en meningen na te gaan omtrent deze problematiek. Zij spelen een belangrijke rol in de verdediging van slachtoffers die voor de rechtbank moeten verschijnen. Hierbij is het de bedoeling om te pleiten voor een zo laag mogelijke straf of geen straf voor deze slachtoffers. Dit impliceert het nadenken over de manier waarop de toepassingsvoorwaarden van de rechtsfiguren gekozen ter verdediging ingevuld zijn in een specifiek geval van partnermoord.

De hoofdvraag van het onderzoek luidt als volgt: In welke mate is het nodig dat veranderingen aangebracht worden aan het Belgisch strafrecht opdat het rekening houdt met de geweldsomstandigheden waarin slachtoffers van partnergeweld zich bevinden bij het plegen van een partnermoord? Hierbij worden drie deelvragen geformuleerd:

1. Welke rechtsfiguren bestaan er tegenwoordig in het Belgisch strafrecht en hoe verhouden zij zich tot de context waarin slachtoffers van partnergeweld overgaan tot partnermoord? Welke aanpassingen worden voorgesteld aan deze figuren in het licht van een nieuw Strafwetboek?
2. Hoe gaan Australië en Canada om met de geweldsomstandigheden waarin slachtoffers van partnergeweld leven?
3. Wat zijn de ervaringen van advocaten met de afhandeling van zaken van slachtoffers van partnergeweld die overgaan tot partnermoord en wat is hun mening over aanpassingen aan het Strafwetboek?

In het eerste deel worden de gebruikte onderzoeksmethoden beschreven. Een literatuurstudie werd gecombineerd met een vignettenstudie en interviews bij advocaten. In het tweede deel wordt nagegaan welke rechtsfiguren er vandaag bestaan in ons strafrecht en hoe zij zich verhouden tot de geweldsomstandigheden waarin slachtoffers van partnergeweld hun partner doden. Hierbij wordt ook rekening gehouden met de aanpassingen aan deze figuren die door het wetsvoorstel voor een nieuw Strafwetboek naar voren geschoven worden. Op die manier wordt een antwoord geformuleerd op de eerste deelvraag. In het derde deel wordt uiteengezet hoe Australië en Canada omgaan met de geweldscontext waarin slachtoffers leven om de tweede deelvraag te beantwoorden. De focus wordt gelegd op de strafrechtshervormingen die expliciet rekening wensen te houden met deze context van geweld. In het vierde deel worden

de resultaten besproken van de vignettenstudie en interviews die peilden naar de meningen en ervaringen van advocaten omtrent de afhandeling van zaken van slachtoffers van partnergeweld. Zodoende wordt een antwoord gegeven op de derde deelvraag. In de discussie wordt ten slotte de hoofdonderzoeksvraag beantwoord en worden aanbevelingen geformuleerd in het licht van de vooropgestelde doelstelling.

Onderzoeksmethoden

1 De literatuurstudie

De eerste methode was een literatuurstudie. Ten eerste werden de bestaande rechtsfiguren in het Belgisch strafrecht onderzocht. Er werd een selectie gemaakt in functie van de toepasbaarheid van deze figuren op gevallen waarin een slachtoffer een partnermoord pleegt. De toepassingsvoorwaarden van de geselecteerde rechtsfiguren werden vergeleken met de kenmerkende context waarin slachtoffers leven. Daarnaast werd ook gekeken naar de voorstellen die gedaan werden om deze rechtsfiguren in de toekomst te veranderen in een nieuw Strafwetboek. Ten tweede werd gekeken hoe Australië en Canada in hun strafrecht rekening houden met de omstandigheden waarin slachtoffers van partnergeweld hun gewelddadige partner doden. Het doel van deze literatuurstudie was het zich inlezen in de mogelijkheden in het Belgisch, Australisch en Canadees strafrecht voor slachtoffers die voor de rechtbank moeten verschijnen voor het plegen van een partnermoord. Voor deze literatuurstudie werden zowel juridische als wetenschappelijke bronnen geraadpleegd.

2 Vignettenstudie met interviews

De tweede methode was het uitvoeren van een vignettenstudie in combinatie met het afnemen van (semi)gestructureerde interviews bij advocaten. Eerst werd een hypothetisch scenario (vignet) aan hen voorgelegd. Dit luidde als volgt:

Noël(la) wordt vaak uitgescholden en vernederd door zijn/haar partner Dominique. Daarnaast heeft Dominique Noël(la) geïsoleerd van familie en vrienden omdat zij zich te veel moeiden met hun relatie. Noël(la) ervaart dagelijks angst en heeft een laag niveau aan zelfvertrouwen. Dominique verlaten is voor Noël(la) geen optie aangezien hij/zij niet financieel stabiel is en omdat ze samen twee kinderen hebben. Op een avond krijgt Noël(la) kleinerende opmerkingen omdat het eten aangebrand is en een tijdje later valt Dominique in slaap op de zetel. Wanneer Dominique slaapt, steekt Noël(la) hem/haar neer met meerdere messteken.

Er werd dan gevraagd hoe ze deze zaak zouden pleiten en welke eventuele lacunes ze hierbij opmerkten in het Belgisch strafrecht om deze zaak rechtvaardig te pleiten. Het doel hiervan was het verwerven van een eerste inzicht in het standpunt van advocaten omtrent zaken van partnermoord gepleegd door een slachtoffer van partnergeweld. De keuze voor het vignettenonderzoek werd gemaakt op basis van twee redenen. Ten eerste is het een veelgebruikte methode in het recht en de psychologie om meningen, redeneringen en percepties van respondenten te achterhalen en te vergelijken. Ten tweede zijn advocaten vooral vertrouwd met concrete zaken uit de praktijk (Decorte & Zaitch, 2016; Maguire, Beyens, Boone, Laurinavicius, & Persson, 2015; Zamir & Teichman, 2014).

In het scenario werd bewust gekozen om psychologisch partnergeweld op te nemen eerder dan fysiek partnergeweld, omdat de eerste vorm van geweld meer zou voorkomen dan de laatste vorm (Hellemans, 2015). Bovendien zijn psychische gewelddaden moeilijker vast te stellen dan fysieke. Dit zou ertoe leiden dat slachtoffers van psychologisch partnergeweld meer moeite ondervinden om de rechter te overtuigen van het ervaren psychisch leed (Walklate, Fitz-Gibbon, & McCulloch, 2018). Er werd ook beschreven dat de gewelddadige partner aan het slapen was omdat bepaalde slachtoffers eerder geneigd zijn om zich op dat moment te verweren wegens hun zwakkere toestand (Ongena, 2000). De namen Noël(la) en Dominique werden gekozen om het scenario zo genderneutraal mogelijk te maken. Partnergeweld wordt immers zowel door mannen als vrouwen gepleegd en komt voor in zowel heteroseksuele als homoseksuele relaties (Gaman, McAfee, Homel, & Jacob, 2016; Hellemans, 2015).

Aanvullend op deze vignettenstudie werden (semi)gestructureerde interviews afgenomen bij advocaten. Deze interviews hadden als doel het bevragen van hun ervaringen op het niveau van de straftoemeting met slachtoffers die hun partner doden en van hun meningen over de manier waarop er rekening zou moeten gehouden worden met de geweldscontext waarin dergelijke slachtoffers leven. De keuze voor het afnemen van interviews werd gemaakt omdat dit een aangewezen methode is voor het achterhalen van ervaringen en beslissingen van respondenten (Decorte & Zaitch, 2016). Per geselecteerde rechtsfiguur werden vragen gesteld omtrent hun toepassingsvoorwaarden. Er werd per voorwaarde gevraagd of deze voldoende toereikend is voor de slachtoffers en of ze bepaalde veranderingen nodig achtten in het licht van het geleden partnergeweld. Er werd ook telkens gezegd op welke manier het wetsvoorstel voor een nieuw Strafwetboek aanpassingen zou aanbrengen aan deze figuren en hierover werd ook hun opinie gevraagd. Verder werden ook de wetswijzigingen van het Australisch en Canadees strafrecht

met hen besproken. Het was de bedoeling om alle semigestructureerde interviews mondeling af te nemen, maar dit werd bemoeilijkt door overmacht van de COVID-19-pandemie. Een paar advocaten haakten af wegens een gebrek aan tijd door de ingrijpende veranderingen hieromtrent en bovendien werden onnodige contacten verboden door de overheid. Er werd overgeschakeld naar schriftelijke gestructureerde interviews via mail zodat de advocaten de vragen op een voor hen geschikt tijdstip konden beantwoorden. Er werden vier interviews mondeling afgenomen en vijf interviews gebeurden schriftelijk. Alle interviews werden gecodeerd in *NVivo*, een programma om gegevens van sociaalwetenschappelijk kwalitatief onderzoek te analyseren .

De advocaten werden geselecteerd op basis van hun ervaring met het pleiten van partnermoorden in het algemeen. Zaken waarin slachtoffers van partnergeweld hun partner ombrengen zijn namelijk schaars. Er werd geen onderscheid gemaakt naar de partij die de advocaat moest verdedigen. Eerst werden kranten doorzocht op artikels in verband met partnermoord om zo namen van advocaten te kunnen vinden. Vervolgens werden de advocaten via mail gecontacteerd. In het totaal hebben negen advocaten deelgenomen aan het onderzoek.

3 Beperkingen van het onderzoek

Een eerste beperking heeft te maken met de validiteit van het onderzoek. Hoewel een verhoogde interne validiteit of geloofwaardigheid bekomen werd door het trianguleren van verschillende methoden en databronnen, is de externe validiteit van het onderzoek eerder laag. Er waren namelijk slechts negen advocaten bereid om deel te nemen aan het onderzoek waardoor een veralgemening naar de gehele advocatenpopulatie niet mogelijk is.

Een tweede beperking betreft de gebruikte onderzoeksmethoden. Ten eerste is er het gevaar voor sociaalwenselijke antwoorden bij zowel vignettenstudies als interviews. Hieraan kan ook het feit gekoppeld worden dat er een verschil kan zijn tussen wat respondenten zeggen dat ze zouden doen en wat ze effectief doen. Ten tweede kunnen vignetten de complexiteit van de werkelijkheid niet helemaal reproduceren waardoor de verkregen inzichten niet volledig representatief kunnen zijn voor de werkelijkheid. Ten derde is er bij schriftelijke interviews enige bedenktijd waardoor spontane reacties uitgesloten worden (Decorte & Zaitch, 2016; Maguire, Beyens, Boone, Laurinavicius, & Persson, 2015).

De toepassingsvoorwaarden van Belgische rechtsfiguren versus kenmerken van partnergeweld

In dit deel wordt een antwoord geformuleerd op de eerste deelvraag. Er wordt nagegaan welke rechtsfiguren er tegenwoordig bestaan in het Belgisch strafrecht en hoe zij zich verhouden tot de context waarin slachtoffers van partnergeweld overgaan tot partnermoord. Er wordt ook gekeken naar de aanpassingen die aan deze figuren worden voorgesteld in het licht van een nieuw Strafwetboek.

De rechtsfiguren waarop slachtoffers van partnergeweld zich theoretisch gezien kunnen beroepen wanneer ze hun partner doden zijn noodweer (of wettige verdediging), noodtoestand, dwang, uitlokking, noodweereces en de verzachtende omstandigheden. Voor de omschrijving van de figuren en hun voorwaarden werden de strafrechtsboeken die in de Vlaamse universiteiten als lesmateriaal gebruikt worden met elkaar vergeleken. Dit zijn *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen: Boek I. Strafrecht* (Van den Wyngaert & Vandromme, 2017), *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht* (De Nauw & Deruyck, 2017) en *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors* (Verstraeten & Verbruggen, 2018). Ook de rechtspraak werd geraadpleegd om de invulling van sommige voorwaarden na te gaan.

Indien de toepassingsvoorwaarden van deze figuren vervuld zijn dan zal het slachtoffer, naargelang de rechtsfiguur, ofwel geen straf (noodweer, noodtoestand en dwang) ofwel een strafvermindering (uitlokking, noodweereces en verzachtende omstandigheden) krijgen. Hier knelt echter vaak het schoentje. De figuren van de wettige verdediging en uitlokking zouden een typisch mannelijk karakter hebben waardoor niet alle slachtoffers zich op een gelijke manier kunnen beroepen op deze figuren. Daarnaast worden de toepassingsvoorwaarden van alle rechtsfiguren onderworpen aan de soevereine beoordeling van de strafrechter. Deze beoordeling is dus afhankelijk van geval tot geval waardoor er niet met volle zekerheid kan gesteld worden of een voorwaarde als vervuld zal worden beschouwd of niet. Bovendien moeten de voorwaarden cumulatief vervuld zijn. De specifieke context waarin slachtoffers van partnergeweld leven staat echter op gespannen voet met sommige van deze voorwaarden. In de volgende paragrafen worden enkel de voorwaarden uiteengezet die onverenigbaar lijken te zijn met een aantal kenmerken van partnergeweld. De voorgestelde wetswijzingen die relevant kunnen zijn voor de casus worden eveneens beschreven. Hiervoor werd gekeken naar het

wetsvoorstel van 13 maart 2019 tot invoering van een nieuw Strafwetboek (Kamer van volksvertegenwoordigers, 2019).

1 De onmiddellijkheidsvereiste

De onmiddellijkheidsvereiste houdt in dat de afweringsdaad (bij noodweer, uitlokking en noodweerecces) of het schenden van een rechtsgoed (bij noodtoestand) het gevolg moet zijn van een directe dreiging. De aanvaldaad of de toestand van nood moet dus zeer recent zijn. Dit kan problematisch zijn wanneer een slachtoffer van partnergeweld wacht totdat de partner in slaap gevallen is om hem of haar te doden omdat het slachtoffer zich fysiek zwakker acht (Braun, 2017; Naylor & Tyson, 2017). Situaties van partnergeweld worden tevens gekenmerkt door een geweldscyclus. Deze cyclus bestaat uit drie fasen: (1) de spanningsopbouwende fase waarbij de gewelddadige partner bedreigingen en een wil om meer controle uit; (2) de escalatiefase met een grotere spanningstoename en een controleverlies bij de geweldpleger met eventueel slagen tot gevolg; en (3) de fase van liefde en spijt. Slachtoffers kunnen vaak niet weten in welke fase zij zich bevinden en weten dus niet hoe ze moeten reageren waardoor de cyclus zeer onvoorspelbaar wordt op langere termijn (Frigon, 1996; Hellemans, Dewaele, Van Houtte, & Buysse, 2012). Het kan dus gebeuren dat een slachtoffer zich verweert omdat het denkt dat het aangevallen zal worden, terwijl de aanval in werkelijkheid eerder miniem of onbestaand lijkt te zijn. De vraag kan hier gesteld worden of het misschien wenselijk is om te voorzien in een permanente staat van aanval door de dader of in een uitgestelde afweer door het slachtoffer. In de rechtspraak werd echter reeds geoordeeld dat een klimaat van aanhoudend moreel en fysiek partnergeweld geen ogenblikkelijke ernstige en daadwerkelijke bedreiging vormt voor de integriteit van een slachtoffer op het moment dat het overgaat tot het doden van de partner. Hierdoor kon wettige verdediging niet weerhouden worden (Hof van Cassatie, 2018).

2 De subsidiariteitsvereiste

De subsidiariteitsvoorwaarde geldt bij wettige verdediging, noodweerecces, noodtoestand en dwang. Deze vereiste betekent dat de aanval, het gevaar of de dwingende toestand niet op een andere manier kon worden voorkomen dan het plegen van een misdrijf. De reactie moet dus

ogenblikkelijk noodzakelijk zijn. In de rechtspraak wordt aangenomen dat de hulp van de overheid of derden niet kon worden ingeroepen. Er heerst echter nog steeds een taboe rond partnergeweld en angst bij slachtoffers voor stigmatisering waardoor de stap om hulp te zoeken bemoeilijkt wordt. De hulp inroepen van familie of vrienden kan soms ook moeilijk zijn aangezien de daders van partnergeweld hun slachtoffers sociaal isoleren (Machado, Hines, & Matos, 2018). Een rechter zou ook kunnen oordelen dat het doden van de partner als reactie op partnergeweld vermeden kon worden door het verlaten van de gewelddadige partner. Er zijn echter verschillende redenen waarom slachtoffers moeilijkheden ondervinden om deze stap te zetten. Slachtoffers vrezen repercussies of meer onveiligheid, zijn financieel of relationeel afhankelijk, hebben kinderen met de dader of voelen nog liefde voor de dader (Caman, 2017; Hellemans, Dewaele, Van Houtte, & Buysse, 2012; Léveillée & Trébuchon, 2017; Machado, Hines, & Matos, 2018). Bovendien kan een scheiding met hun partner niet voorkomen dat ze zelf gedood worden. De gewelddaden tegen de vrouw zouden tot vier keer ernstiger worden op het moment van het scheiden en dus stijgt ook het risico dat ze gedood worden door hun gewelddadige partner (Rollè, Ramon, & Brustia, 2019).

In de rechtspraak en rechtsleer heerst bij noodweer de discussie of aangevallen personen de plicht hebben om te vluchten indien zij over die mogelijkheid beschikken. Aan de ene kant zijn er tegenstanders van de vluchtplicht. Zij argumenteren dat de verweerder onmiddellijk recht heeft om zich te verdedigen tegen een aanval en het vrijwillig kiezen om niet te vluchten doet daaraan geen afbreuk. Bovendien moet de aangevallene niet eerst alle mogelijke alternatieven nagaan vooraleer zich te verdedigen. Aan de andere kant zijn de voorstanders van mening dat de mogelijkheid om te vluchten betekent dat de afweer niet ogenblikkelijk noodzakelijk was. Een voorwaarde hierbij is dat de vlucht voor de hand moet liggen gelet op de omstandigheden omdat de aangevallen persoon noch de tijd noch de koelbloedigheid heeft om te overdenken op welke wijze hij moet vluchten. Men is het er wel over eens dat in gevallen waarin een persoon een mogelijke aanval louter verwacht, er logischerwijze geen vluchtplicht nodig is. Er kan immers niet verwacht worden dat deze persoon ondergedoken leeft om aan een aanval te ontsnappen (Hof van beroep Gent, 2016; Hof van Cassatie, 2008). Hieruit kan worden afgeleid dat van een slachtoffer van partnergeweld dat enkel een aanval op zijn of haar integriteit (al een lange tijd) verwacht, niet verwacht kan worden om op voorhand te vluchten gezien het hypothetische karakter. Dit nuanceert bovendien het gegeven dat de partner verlaten kon worden.

3 De proportionaliteitsvereiste

De vereiste proportionaliteit bij wettige verdediging is het feit dat de afweringsdaad niet ernstiger mag zijn dan de aanval. De aanval moet bovendien voldoende ernstig zijn dat het leven, de fysieke integriteit, gezondheid of eerbaarheid van een persoon geschaad kan worden. Partnergeweld kan verschillende vormen aannemen, namelijk fysiek, economisch, seksueel en psychologisch geweld. Slachtoffers ervaren deze vormen als even ernstig, maar hier kan de rechter zich afvragen of het doodslaan van de partner in verhouding staat tot het uitschelden of vernederen van het slachtoffer door die partner en of een psychologische aanvalsvaard voldoende ernstig is om zich er fysiek tegen te verweren (Hellemans, Dewaele, Van Houtte, & Buysse, 2012; Walklate, Fitz-Gibbon, & McCulloch, 2018). Dat de rechtspraak en rechtsleer psychisch geweld meer en meer als ernstig beschouwen, is te merken aan de figuur van de uitlokking. Zij oordelen dat ook psychologisch geweld aan de basis kan liggen van uitlokking (Kamer van inbeschuldigingstelling Antwerpen, 2012) waarop het wetsvoorstel voor een nieuw Strafwetboek deze vorm van geweld naast het fysiek geweld wil opnemen als een zware gewelddaad tegen personen. Ook in het Verdrag van Istanbul wordt aandacht besteed aan het strafbaar stellen van psychologisch geweld of *“het opzettelijk ernstig beschadigen van de geestelijke integriteit van een ander door middel van dwang of bedreiging”* (Raad van Europa, 2011, p. 14).

Bij de noodtoestand is er ook de proportionaliteitsvoorwaarde. In dat geval betekent deze voorwaarde dat het belang dat gevrijwaard wordt van hogere of gelijke waarde moet zijn in vergelijking met het gekrenkte rechtsgoed. In de rechtsleer bestaan er discussies rond de persoonlijke noodtoestand of de situatie waarbij één van de twee rechtsgoederen het eigen belang van de dader is (in dit geval dus van het slachtoffer). In de casus van een slachtoffer van partnergeweld die de gewelddadige partner doodt, is er sprake van persoonlijke noodtoestand: het slachtoffer ontnemt iemand het leven om zelf niet gedood te worden. Dit dilemma tussen doden of gedood worden is een frequent voorkomend fenomeen bij langdurig partnergeweld (Dayan, 2018). Het wetsvoorstel voor een nieuw Strafwetboek stelt expliciet dat de rechtsgoederen niet van gelijke waarde mogen zijn. Dit kan problematisch zijn voor slachtoffers die zich hierop zouden willen beroepen.

4 De specificiteit van wettige verdediging en uitlokking

Wettige verdediging en uitlokking zijn specifieke rechtsfiguren. Zij kunnen enkel voor doodslag of slagen en verwondingen worden ingeroepen. A fortiori kunnen ze ook minder ernstige misdrijven rechtvaardigen (in geval van wettige verdediging) of verschonen (in geval van uitlokking). Of een slachtoffer van partnergeweld voor het doden van de partner veroordeeld wordt voor moord of doodslag is afhankelijk van het al dan niet aanwezig zijn van voorbedachtheid. Dit is een feitenkwesie die aan de rechter wordt overgelaten. In de rechtspraak wordt bij uitlokking een ruime interpretatie gegeven aan de onmiddellijkheidsvereiste en de specificiteit. Er wordt aanvaard dat de psychologische nawerking van de uitlokking zich over een zekere tijd kan uitstrekken waardoor moord eveneens verschoonbaar is (Kamer van inbeschuldigingstelling Antwerpen, 2012). Daarnaast wordt geoordeeld dat het begrip ‘doodslag’ alle gevallen van doodslag omvat en dus ook doodslag met voorbedachten rade of moord (Hof van Cassatie, 2007).

Het wetsvoorstel voor een nieuw Strafwetboek wenst van wettige verdediging een algemene rechtvaardigingsgrond te maken en hierbij wordt benadrukt dat dit enkel de erkenning inhoudt van de uitbreiding van de misdrijven waarvoor deze figuur kan worden ingeroepen. Dit verandert niets aan de toepassingsvoorwaarden en zorgt er dus niet voor dat wettige verdediging ter bescherming van goederen kan worden ingeroepen. Op die manier wordt een uitzondering op de algemeenheid gecreëerd voor onder andere het zich verweren tegen diefstal van goederen. Wel zal wettige verdediging ingeroepen kunnen worden bij moord. Het is opmerkelijk dat de uitlokking behouden wordt als een specifieke verschoningsgrond en dat een uitgelokte moord niet wettelijk erkend wordt. De vraag is hier of uitlokking ook niet algemeen kan worden gemaakt met de voorziening van een aantal uitzonderingen.

5 Dwang van buitenaf

Bij dwang moet de morele of fysieke bedreiging van buitenaf komen. Wanneer men een misdrijf verricht door angst- of wraakgevoelens, kan men zich in principe niet beroepen op dwang. Een persoon moet zijn gevoelens namelijk kunnen beheersen (Hof van Cassatie, 2016). Dit botst met het feit dat slachtoffers vaak met dergelijke gevoelens te kampen hebben door het geleden partnergeweld (Gaman, McAfee, Homel, & Jacob, 2016; Hellemans, 2015; Rollè,

Ramon, & Brustia, 2019). Dwang moet echter niet noodzakelijk terug te brengen zijn tot een plotse en eenmalige gebeurtenis. In de rechtspraak werd dwang reeds aanvaard omdat de beklaagde gedurende meerdere maanden in angst leefde wegens bepaalde handelingen van het toekomstig slachtoffer. De beklaagde had meerdere klachten ingediend en op een gegeven moment een mes bovengehaald om het toekomstig slachtoffer te intimideren. Aangezien niets kon baten oordeelde de raadsheer dat de beklaagde zich onder een zodanige dwang bevond dat hij onmogelijk weerstand kon bieden (Hof van Cassatie, 2016). Bovendien wordt in het wetsvoorstel voor een nieuw Strafwetboek gesteld dat de vereiste uitwendige oorzaak bij dwang door bepaalde rechtspraak naar de achtergrond wordt gedwongen. Om te beantwoorden aan de realiteit is een zekere nuancering nodig van deze vereiste. Bij psychische overmacht kan immers niet ontkend worden dat het gaat om de interne uitwerking van externe omstandigheden (Kamer van volksvertegenwoordigers, 2019). Bijgevolg kan geargumenteed worden dat slachtoffers van partnergeweld zodanig gedwongen kunnen worden door de door hun partner geïnduceerde angst dat ze overgaan tot het doden van die partner.

Verder mag de dwangsituatie niet te wijten zijn aan een eigen fout of nalatigheid van de dader (in dit geval dus van het slachtoffer). In deze casus kan het gebeuren dat beide partners gewelddadig zijn. In dat geval kan een voorafgaande fout bijvoorbeeld zijn dat het slachtoffer van partnergeweld dat zich op dwang wil beroepen vooraf bepaalde daden van psychologisch of fysiek geweld heeft gesteld.

6 Verzachtende omstandigheden

Een laatste rechtsfiguur zijn de verzachtende omstandigheden. Ze worden in tegenstelling tot de andere figuren niet aan voorwaarden gebonden en zijn niet bij wet bepaald waardoor de rechter op een discretionaire manier hun aanwezigheid kan beoordelen. Daarnaast zijn ze facultatief: de rechter is niet verplicht deze omstandigheden in overweging te nemen. Ze kunnen zowel betrekking hebben op de dader als op het misdrijf. Enkele voorbeelden van verzachtende omstandigheden waaraan in deze casus gedacht wordt, zijn de leefsituatie van het slachtoffer, het herhaald slachtofferschap en de gezondheidstoestand van het slachtoffer. In de praktijk hebben de verzachtende omstandigheden veel aan waarde ingeboet. Het aannemen ervan gebeurt tegenwoordig quasi automatisch omdat het gedachtegoed van het oude Strafwetboek niet meer beantwoordt aan het huidige rechtsgevoel. De straffen worden vaak als te streng

beschouwd waardoor rechters de neiging hebben om onder de minimumstraf te gaan. Bovendien kunnen ook het openbaar ministerie en de onderzoeksgerechten, naast de vonnisrechters, verzachtende omstandigheden aannemen. In het voorstel tot vernieuwing van het Strafwetboek wordt het huidige stelsel gehandhaafd omdat de verzachtende omstandigheden voor een grote flexibiliteit zorgen in de soevereine beoordeling van de rechter. Hoewel het bijdraagt tot de individualisering van de straffen kan zich afgevraagd worden wat het belang nog kan zijn van de verzachtende omstandigheden.

Het antwoord van Australië en Canada

In de inleiding werd reeds vermeld dat Australië en Canada hun strafrecht hebben hervormd als antwoord op de traditionele toepassing en interpretatie van bepaalde rechtsfiguren (Braun, 2017; Delépine, 2017). Dit deel zal dus de tweede deelvraag beantwoorden: Hoe gaan Australië en Canada om met de geweldsomstandigheden waarin slachtoffers van partnergeweld leven? Er wordt hierbij gefocust op de strafrechtshervormingen die expliciet de geweldsomstandigheden in rekening brengen waarin slachtoffers van partnergeweld hun partner doden met als doel strafvermindering of straffeloosheid voor deze slachtoffers. Op die manier werd gezocht naar inspiratie voor eventuele hervormingen in het Belgisch strafrecht.

De verschillende hervormingen in Australië en Canada kunnen immers zorgen voor wettelijke inzichten bij discussies in andere landen omtrent de manier waarop in het strafrecht rekening kan gehouden worden met slachtoffers van partnergeweld die hun gewelddadige partner doden. Toch moet een zekere nuancering worden aangebracht bij vergelijkingen tussen deze en andere landen. Australië en Canada kennen een ander rechtssysteem, namelijk het *common law*. Australië is bovendien verdeeld in verschillende staten die elk bevoegd zijn voor het strafrecht binnen hun grenzen. Het strafrecht verschilt er dus van staat tot staat (Braun, 2017). In dit deel wordt geen onderscheid gemaakt naar rechtsstaat daar het de bedoeling is om een globaal overzicht te geven van de hervormingen. Daarnaast komen partnermoorden door slachtoffers van partnergeweld weinig voor en zijn sommige hervormingen relatief recent waardoor de effectiviteit ervan voor slachtoffers nog niet achterhaald kon worden (Sheehy, Stubbs, & Tolmie, 2013).

1 Australië

In Australië werden de afgelopen jaren reeds meerdere hervormingen ondernomen om meer rekening te houden met de geweldscontext waarin slachtoffers overgaan tot partnermoord. Deze hervormingen zijn echter niet altijd even soepel verlopen en sommigen zijn tot op vandaag onderhevig aan discussie en kritiek. Dit toont aan dat het zorgen voor een betere behandeling van zaken van partnermoord door deze slachtoffers, zonder ongewenste gevolgen, een moeilijke opgave blijkt (Forell, 2017).

1.1 Geen onmiddellijkheidsvereiste bij wettige verdediging

Een eerste hervorming is het verlaten van de onmiddellijkheidsvereiste bij wettige verdediging. Hiermee wenste Australië tegemoet te komen aan vooral vrouwen die hun slapende of onoplettende gewelddadige partner doden en zich bijgevolg niet konden beroepen op wettige verdediging wegens de strikte interpretatie van de onmiddellijkheidsvoorwaarde. Dit heeft als gevolg dat slachtoffers van partnergeweld, maar ook andere personen in aanmerking kunnen komen voor wettige verdediging ook al worden ze niet geconfronteerd met een directe aanval. Hoewel één Australische staat nog expliciet de onmiddellijkheidsvereiste voor wettige verdediging voorziet, wordt er toch een ruimere interpretatie van de voorwaarde toegelaten. Er wordt geoordeeld dat, afhankelijk van de omstandigheden van het partnergeweld, ook slapende gewelddadige partners een onmiddellijke aanval kunnen vormen voor hun slachtoffers (Braun, 2017).

1.2 Beperken of afschaffen van uitlokking

Een tweede hervorming zijn de aanpassingen aan de uitlokking. Enerzijds hebben sommige staten beslist om deze rechtsfiguur af te schaffen. Bepaalde mannen gebruikten deze rechtsfiguur als excuus voor het doden van hun vrouw omdat ze door haar werden afgewezen of omdat de vrouw overspelig was. Op die manier werd de schuld deels op de vermoorde vrouw geschoven en kreeg de man een lagere straf (Naylor & Tyson, 2017). Anderzijds hebben andere staten de figuur van uitlokking beperkt en omgevormd tot extreme provocatie. Dit houdt in dat een persoon reageert op het gedrag van de uitlokker wanneer dat gedrag een zeer ernstig misdrijf inhoudt waarop een gevangenisstraf van vijf jaar of meer staat (Judicial Commission of New South Wales, 2016). Zo wordt voorkomen dat personen die uit jaloezie een partnermoord plegen zich zouden kunnen beroepen op deze vorm van uitlokking. Er zullen echter ook situaties zijn waarin slachtoffers van partnergeweld die hun partner doden zich niet kunnen beroepen op deze rechtsfiguur. In die staten werden dan ook andere mogelijkheden voorzien voor deze slachtoffers, namelijk excessieve zelfverdediging en *killing for preservation in an abusive domestic relationship* (Forell, 2017), en deze worden in de volgende twee paragrafen uiteengezet.

1.3 Invoeren van excessieve zelfverdediging

Een derde hervorming betreft de excessieve zelfverdediging of de situatie waarin een persoon werkelijk geloofde dat hij zichzelf verdedigde, maar objectief gezien op een onredelijke of disproportionele manier gereageerd heeft. Deze vorm van wettige verdediging heeft voor veel discussies gezorgd omtrent de invloed van genderstereotypen op de manier waarop redelijkheid in deze omstandigheden moet gepercipieerd worden. Dit heeft geleid tot vernietiging en later weer tot herinvoering van deze figuur. Eén staat heeft ervoor gekozen om de figuur bij de herinvoering om te vormen tot *defensive homicide* in een aparte strafbaarstelling. Dit werd echter opnieuw vernietigd omdat het te pas en te onpas werd gebruikt om mannen een lagere straf te geven indien zij een andere man hadden gedood in een tweestrijd. Het vooropgestelde doel van deze afzonderlijke strafbaarstelling, met name het beter toegankelijk maken van het strafrecht voor slachtoffers die hun gewelddadige partner vermoorden, werd dus niet bereikt. Daarnaast werd ook geargumenteed dat het te veel leek op uitlokking, terwijl deze rechtsfiguur een aantal jaar ervoor reeds werd afgeschaft in die staat. Ook hier werden andere mogelijkheden voorzien om toch rekening te kunnen houden met de geweldscontext van slachtoffers, zoals het verlaten van de onmiddellijkheidsvoorwaarde bij wettige verdediging (Braun, 2017; Forell, 2017; Naylor & Tyson, 2017).

1.4 Killing for preservation in an abusive domestic relationship

Een vierde hervorming is de invoering van een aparte strafbaarstelling, namelijk de *killing for preservation in an abusive domestic relationship*. Wanneer een persoon zijn partner vermoordt ter bescherming van zichzelf in een context van een gewelddadige partnerrelatie, wordt moord omgezet in doodslag. Deze strafbaarstelling is gebonden aan wettelijk bepaalde toepassingsvoorwaarden. Ten eerste moet de vermoorde partner ernstige gewelddaden hebben gepleegd tegen het slachtoffer in de loop van de relatie. Ten tweede moet het slachtoffer geacht hebben dat het noodzakelijk was om de partner te vermoorden ter bescherming van zichzelf tegen de dood of ernstige lichamelijke schade. Ten derde moet het slachtoffer gegronde redenen hebben om dit geloofd te hebben en hierbij worden de gewelddadige partnerrelatie en de omstandigheden van het specifieke geval in overweging genomen (Braun, 2017; Doyle & Khanna, 2016; Forell, 2017; State of Queensland, 2010).

Hoewel de *killing for preservation* kan dienen als een voorbeeld om meer gelijkheid te creëren voor slachtoffers van partnergeweld, is het niet vrij van kritiek. Het gaat immers slechts om een strafvermindering waardoor het slachtoffer niet vrijgesproken kan worden (Braun, 2017), maar er zijn reeds gevallen bekend waarin de jury vrouwelijke slachtoffers hebben vrijgesproken op basis van deze figuur (Forell, 2017). De invoering van de *killing for preservation* zou er bovendien toe leiden dat slachtoffers minder kans hebben om zich succesvol op wettige verdediging te beroepen. Een jury zou namelijk kunnen besluiten dat aan de voorwaarden van de *killing for preservation* voldaan is zonder na te gaan of er niet eerder sprake is van wettige verdediging (Braun, 2017). Daarnaast zou de derde voorwaarde te veeleisend zijn: slachtoffers van ernstig partnergeweld zouden niet moeten verantwoorden dat hun angst om gedood te worden redelijk was om dan vervolgens nog veroordeeld te worden voor doodslag (Forell, 2017).

1.5 Battered women syndrome

Een vijfde en laatste hervorming is het toelaten van het *battered women syndrome* in de rechtbank. Dit syndroom is een toestand van posttraumatische stress die te wijten is aan het herhaald slachtofferschap van partnergeweld en brengt verschillende gevolgen met zich mee. De psychische integriteit van slachtoffers wordt aangetast en ze ontwikkelen een pathologische afhankelijkheid en machteloosheid ten opzichte van de gewelddadige partner. Bovendien leven ze met een voortdurende angst om gedood te worden door die partner en zijn ze niet in staat om de partner te verlaten. Bijgevolg lijkt voor hen het doden van de partner de enige oplossing om zelf in leven te blijven (Delépine, 2017; Doyle & Khanna, 2016; Léveillé & Trébuchon, 2017). Opdat het syndroom door de rechtbank wordt erkend, is een psychiatrische expertise vereist. Deze expertise moet de jury toelaten om de sociale context en de daden van het slachtoffer te begrijpen (Braun, 2017). In Australië wordt het *battered women syndrome* gebruikt om het partnergeweld voor te stellen als uitlokkend gedrag en de moord als de uitgelokte reactie. Bij wettige verdediging wordt het gebruikt om de afwerende en fatale reactie van de vrouw te verklaren. Ook deze figuur werd reeds uitvoerig bekritiseerd. Het zou onder andere vrouwelijke slachtoffers van partnergeweld pathologiseren. Bovendien valt niet elk vrouwelijk slachtoffer van partnergeweld onder dit syndroom aangezien de beleving voor elk slachtoffer anders is (Naylor & Tyson, 2017).

2 Canada

Ook in Canada werden een paar hervormingen doorgevoerd in het strafrecht om slachtoffers van partnergeweld die hun partner doden meer toegang te bieden tot de traditionele rechtsfiguren (Sheehy, Stubbs, & Tolmie, 2013). Vooral hun figuur van wettige verdediging wordt als voorbeeld gebruikt bij meer diepgaande discussies over situaties van partnergeweld en hun interpretatie op het niveau van de straftoemeting (Delépine, 2017).

Een eerste hervorming betreft het gebruiken van een niet-exhaustieve lijst van omstandigheden die de redelijkheid bepalen bij wettige verdediging. Deze omstandigheden kunnen betrekking hebben op zowel de betrokken partijen als de feiten. Er wordt onder andere rekening gehouden met de lengte, leeftijd, gender en fysieke mogelijkheden van de partijen; de aard, duur en geschiedenis van de betrekkingen tussen de partijen, meer specifiek elke geweldshandeling of bedreiging met geweld voor het incident en de aard van dat geweld of die bedreiging; en eender welk verleden van interactie of communicatie tussen de betrokken partijen (Delépine, 2017; Gouvernement du Canada, 2020; Sheehy, Stubbs, & Tolmie, 2013).

Een tweede hervorming is het toelaten van het *battered women syndrome* in de rechtbank. Voor de uitleg van dit syndroom wordt verwezen naar de vijfde hervorming van Australië (zie 1.5 *Battered women syndrome*). In Canada kan de psychiatrische expertise gebruikt worden als bewijs in geval van wettige verdediging (Delépine, 2017; Tang, 2003).

Ervaringen en meningen van advocaten

In dit onderdeel wordt een antwoord gegeven op de derde deelvraag: Wat zijn de ervaringen van advocaten met de afhandeling van zaken van slachtoffers van partnergeweld die overgaan tot partnermoord en wat is hun mening over aanpassingen aan het Strafwetboek? Hiertoe werd een vignettenstudie samen met interviews afgenomen bij een selectie van advocaten.

In onderstaande paragrafen worden de resultaten besproken volgens de structuur van de interviews. Eerst wordt ingegaan op het scenario dat hen werd voorgelegd. Vervolgens komen de rechtsfiguren aan bod waarop slachtoffers van partnergeweld zich theoretisch gezien kunnen beroepen wanneer ze hun partner doden, namelijk wettige verdediging, noodtoestand, dwang, uitlokking, noodweereces en de verzachtende omstandigheden. Onder elke rechtsfiguur worden ook de toepassingsvoorwaarden en aanpassingen volgens het wetsvoorstel voor een nieuw Strafwetboek weergegeven die met de advocaten besproken werden. Om de discussie verder te zetten werd onder de passende figuur ook vermeld hoe deze figuren in Australië en Canada hervormd werden of welke aparte strafbaarstellingen of nieuwe figuren zij hebben ingevoerd. Tot slot worden het besluit en de aanbevelingen van de advocaten uiteengezet.

1 Noël(la) steekt Dominique neer terwijl hij of zij slaapt...

De meningen omtrent de manier waarop de zaak van Noël(la) en Dominique gepleit zou moeten worden, zijn verdeeld over twee rechtsfiguren. Sommigen stellen dat ze in hoofdorde uitlokking zouden pleiten, terwijl anderen zich eerder op dwang zouden beroepen. Of nu voor het een of voor het ander wordt gekozen, is afhankelijk van de feitelijke omstandigheden van de zaak. Een knelpunt is het gegeven dat het om psychologisch partnergeweld gaat. Het bewijs daarvan leveren blijft in de praktijk moeilijker dan het vaststellen van fysiek partnergeweld. Een ander aangehaald knelpunt is het feit dat Dominique ligt te slapen waardoor de dreiging volgens sommige advocaten eerder miniem en niet onmiddellijk lijkt te zijn. Verder wordt het scenario als te beperkt bevonden om er voldoende uitsluitel over te geven. Voor advocaten is het belangrijk om onder andere de persoonlijkheid en het verleden van dader of slachtoffer, de bredere context van het partnergeweld en het al dan niet voorhanden zijn van bewijzen dat reeds hulp werd gezocht, in kaart te brengen opdat een goede verdedigingsstrategie kan worden uitgetekend.

Geen enkele advocaat acht het haalbaar om wettige verdediging te pleiten aangezien er geen fysieke aanval voorafging aan de daad van Noël(la). Wel wordt het belang van de verzachtende omstandigheden aangehaald die voor een mildere straf kunnen zorgen voor Noël(la). Voor deze zaak wordt het voortdurende partnergeweld door Dominique op Noël(la) als verzachtende omstandigheid beschouwd.

Er werd aan de advocaten ook gevraagd of ze reeds zaken van partnermoord door een slachtoffer van partnergeweld gepleit hadden. In de zaken die als voorbeeld werden aangehaald werd voornamelijk de uitlokking gepleit en tevens aanvaard. Het ging bijvoorbeeld om een vrouw die slachtoffer was van heel veel psychologisch geweld en die haar man gedood heeft toen hij aan het slapen was. Een ander voorbeeld ging over een man die door zijn vrouw jarenlang vernederd werd. In beide gevallen ging het niet om fysieke uitlokkingsdaden, maar werd de uitlokking toch weerhouden. Advocaten halen aan dat ze voor dergelijke zaken ook reeds een beroep gedaan hebben op de dwangfiguur, al dan niet met de bijkomende vraag over de uitlokking in ondergeschikte orde.

2 Wettige verdediging

2.1 Onmiddellijkheidsvereiste

De vereiste onmiddellijkheid bij wettige verdediging is volgens de respondenten een belangrijke toepassingsvoorwaarde. Het aanpassen of verlaten van deze voorwaarde zou er dan ook voor zorgen dat de figuur te pas en te onpas gebruikt wordt en dat de beoordeling ervan bijgevolg willekeurig wordt. Meer bepaald in deze casus zou het een signaal kunnen afgeven dat de maatschappij het doden van een gewelddadige partner tolereert, aangezien het slachtoffer niet meer onmiddellijk moet reageren op het partnergeweld.

Het mogelijk maken van een uitgestelde afweringsdaad zou het gevaar inhouden dat de persoon de doodslag pleegt na erover te hebben nagedacht. Dit kan dus wijzen in de richting van de voorbedachte rade. Daarnaast zou het voorzien van een uitgestelde afweer enkel tot nog meer discussie leiden zoals blijkt uit volgend citaat van een respondent:

“Als ge zegt: ja maar dat mag een uitgesteld verweer zijn, heb ik het daar persoonlijk moeilijker mee omdat, nogmaals, ge moet teruggaan naar de basisfilosofie: ge wilt u verdedigen tegen een bepaald gevaar. En als ge dan begint met een tijdslimiet uit te stellen, ja, in welke mate is dat gevaar dan nog actueel? Als ge zegt: ik ga daar een bepaalde tijdsperiode in toelaten, dan gaat ge een aantal discussies krijgen: hoe lang mag die tijdsperiode zijn? Dan ga je ook weer naar een arbitrair iets gaan.”

De vraag werd ook gesteld hoe advocaten denken over het verruimen van de onmiddellijkheidsvereiste naar een permanente staat van aanval. Een slachtoffer dat zich voortdurend bedreigd voelt door de partner zou zich hierdoor kunnen verweren zonder dat er een actuele aanval van de dader vereist is. Een advocaat argumenteert dat het in dat geval om een psychische of morele dreiging gaat die beter onder de figuur van dwang hoort dan onder wettige verdediging. Een andere advocaat stelt dat er discussie kan ontstaan over welke situaties precies onder een permanente dreiging moeten vallen en over het standpunt van waaruit deze dreiging beoordeeld moet worden.

2.2 Subsidiariteitsvereiste

De voorwaarde van subsidiariteit wordt ook als een essentieel onderdeel van de noodweer beschouwd. Het aanpassen van deze toepassingsvoorwaarde zou de rechtsfiguur uithollen. De advocaten erkennen wel het probleem van de onmogelijkheid voor het slachtoffer om de gewelddadige partner te verlaten. Veel slachtoffers van partnergeweld worden zodanig angst aangejaagd en bedreigd door hun partner dat ze niet beseffen dat weggaan een optie is of dat ze hem of haar niet durven verlaten. In sommige gevallen waarin het slachtoffer niet de mogelijkheid heeft om de gewelddadige partner te verlaten zal een eventuele gewelddadige reactie van het slachtoffer op een aanval van de partner meer te rechtvaardigen zijn en meer aanvaardbaar beoordeeld worden dan wanneer deze mogelijkheid er wel was.

2.3 Proportionaliteitsvereiste

Over de vraag of psychologisch geweld als aanvalsdadig afgeweerd kan worden met fysiek geweld met de dood tot gevolg zijn de meningen verdeeld. Een minderheid van de advocaten argumenteert dat het dagelijks kleineren van een slachtoffer even ernstig en schadelijk kan zijn als dagelijks fysieke gewelddaden. Daarnaast stelt een advocaat dat psychologisch

partnergeweld door een rechter in bepaalde gevallen als proportioneel wordt beschouwd bij wettige verdediging, bijvoorbeeld indien het geweld op langere termijn levensbedreigend werd.

Daarentegen is een meerderheid van de advocaten van mening dat het doden van een gewelddadige partner als afweer niet in proportie kan staan met psychologisch partnergeweld als aanval. Een eerste reden die gegeven wordt, is dat de proportionaliteitsvereiste bij noodweer uitgaat van een zeker logisch denken van de verweerder. In die zin maakt hij een soort van rationele afweging van de manier waarop gereageerd moet worden op de aanval. Wanneer de verweerder aangevallen wordt met vuisten, dan zal hij nadenken over wat hij kan doen om de aanval af te weren. Indien hij niet kan vluchten, dan zal hij nadenken of hij ook mag slaan of bijvoorbeeld een mes of pistool mag bovenhalen. In dit geval kan de rechter reeds oordelen dat het neerschieten van een aanvaller die enkel met vuisten vecht disproportioneel is. Wordt de verweerder meerdere keren beledigd en bedreigd, dan zal het veel moeilijker zijn om af te wegen op welke manier daar fysiek op gereageerd kan worden. Dit laatste leidt tot een tweede reden waarom psychologisch partnergeweld niet zou mogen afgeweerd worden met een doding. Psychisch lijden is namelijk moeilijk vast te stellen en te bewijzen in vergelijking met fysieke verwondingen. Bijgevolg zal het ook moeilijk zijn om te oordelen of het psychisch geweld dermate groot was dat het fysieke daden zou rechtvaardigen. Een derde reden die aangegeven wordt, is de vraag waar deze fysieke afweer op een psychologische aanval moet stoppen opdat escalatie en het rechtvaardigen van wraak voorkomen worden. De respondenten zijn van mening dat aanpassingen aan de proportionaliteitsvoorwaarde opnieuw zouden leiden tot misbruik van de noodweerfiguur. Deze advocaten zijn dan ook van mening dat een rechter het niet zou aanvaarden dat een psychische aanval afgeweerd wordt met een zware fysieke gewelddaad. In dat geval lijkt het zich beroepen op dwang meer geschikt omdat hierbij geoordeeld kan worden dat de persoon zodanig psychologisch gedwongen werd dat hij de controle over zijn daden verloren heeft. Naast dwang zouden hier ook de verzachtende omstandigheden een belangrijke rol kunnen spelen om op zijn minst de straf te verlagen.

2.4 Canada: opname van feitelijke omstandigheden bij noodweer

De advocaten zijn het erover eens dat rechters bij het bepalen van de strafmaat reeds rekening houden met de feitelijke omstandigheden. Deze zijn bijvoorbeeld de aard en ernst van de geweldplegingen, de duur van het geweld en de hoedanigheid van dader en slachtoffer. Het beoordelen van deze omstandigheden is dus een feitenkwestie die aan de rechter wordt

overgelaten. Het zou bijgevolg gevaarlijk zijn om de feitelijke omstandigheden standaard in de wet op te nemen, tenzij via algemene omschrijvingen.

Een advocaat argumenteert verder dat, ook al worden deze algemeenheden in de wet omschreven, dit in essentie weinig verandert aan het verhaal. De daad die bestraft wordt, is het doden *as such* en deze daad is niet erger of moreel niet minder verwerpelijk omdat er bijvoorbeeld een leeftijdsverschil is tussen de betrokken partijen. Elementen zoals leeftijd en gestalte staan dus los van de daad en veranderen ook weinig aan de criminele intentie van de dader of in dit geval van het slachtoffer van partnergeweld. Bijvoorbeeld een persoon met een leeftijdsverschil van 15 jaar die zijn of haar partner doodt anders te straffen dan een persoon waar het leeftijdsverschil maar 5 jaar is, zou bovendien onrechtvaardigheid creëren in de bestraffing.

Een andere advocaat argumenteert dat de noodweerfiguur in ons strafrecht weinig ontwikkeld is in de zin dat een situatie ofwel noodweer ofwel geen noodweer is. Hierbij stelt hij zich de vraag of het nuttig zou zijn om in de wet een soort van trappensysteem in te schrijven bij wettige verdediging zoals dat bijvoorbeeld bij slagen en verwondingen wordt gedaan. De respondent argumenteert dat dit niet echt nodig is aangezien een rechter hoe dan ook rekening houdt met de omstandigheden waarin de feiten gepleegd werden. Ook al zijn de toepassingsvoorwaarden van wettige verdediging volgens de rechter niet vervuld, dan nog zal hij deze omstandigheden recupereren in de strafmaat.

3 Noodtoestand

3.1 Opname in nieuw Strafwetboek

De eerste vraag met betrekking tot de noodtoestand betrof de mate waarin advocaten de noodtoestand zouden kunnen gebruiken in de verdediging van een slachtoffer van partnergeweld. Verschillende advocaten geven aan dat er reeds voldoende instrumenten bestaan in ons strafrecht, zoals wettige verdediging, uitlokking en dwang, om zich te verdedigen wanneer gereageerd wordt op een levensbedreigende situatie. Noodtoestand zou bijgevolg geen verrijking zijn voor slachtoffers van partnergeweld. Daarnaast zou het leiden tot een geforceerde toepassing ervan en in de praktijk niet werkbaar zijn op levensdelicten door de

voorwaarde van proportionaliteit (zie 3.3 *Proportionaliteitsvereiste*). Een advocaat stelt dat noodtoestand moeilijk te omschrijven valt omdat het een erg rekbaar begrip is en dat vooral de feitelijke omstandigheden bepalend zijn voor het al dan niet kunnen gebruiken van de noodtoestand. Andere advocaten zijn van mening dat de noodtoestand in sommige gevallen wel voor slachtoffers van partnergeweld kan worden ingeroepen, mits concrete en objectieve bewijzen. Een respondent geeft hierbij volgend voorbeeld:

“Wanneer bijvoorbeeld op objectieve wijze zou vastgesteld worden dat een dader of een daderes niet in de mogelijkheid is om een gewelddadige partner te verlaten, en steeds weer geconfronteerd blijft met aanhoudend geweld, fysiek of psychologisch, dan lijkt mij het aanwenden van de figuur van de noodtoestand mogelijk.”

3.2 Subsidiariteits- en onmiddellijkheidsvoorwaarde

Bepaalde respondenten zijn van mening dat de voorwaarden van subsidiariteit en onmiddellijkheid belangrijk zijn om de noodtoestand te kunnen nuanceren, hoewel de figuur op die manier sterk aanleunt bij de wettige verdediging. Een paar advocaten geven verder aan dat het noodzakelijk achten om iemand te doden ter bescherming van zichzelf moeilijk te verantwoorden valt. Zij stellen zich hierbij de vraag waar dan de lat gelegd moet worden.

3.3 Proportionaliteitsvereiste

De noodtoestand in de gevallen waarin een slachtoffer de gewelddadige partner wil doden, is een conflict tussen het eigenbelang van het slachtoffer en het belang van de partner. Sommige advocaten stellen zich hierbij de vraag op welke manier deze belangen tegenover elkaar kunnen worden afgewogen. Enerzijds heeft het slachtoffer recht op psychologisch en fysiek welbehagen en anderzijds heeft de partner recht op leven. Een advocaat stelt dat het door het slachtoffer ervaren psychisch lijden van een gigantisch niveau zal moeten zijn eer het hem of haar toelaat om de partner te doden. Dit zou leiden tot een geforceerde toepassing van de noodtoestand en een onwerkbaarheid in de praktijk. Bovendien wordt hier opnieuw aangehaald dat het zich beroepen op dwang geschikter is in deze gevallen.

3.4 Australië: killing for preservation in an abusive domestic relationship

De discussie rond de proportionaliteitsvereiste bij noodtoestand bracht ons tot de aparte strafbaarstelling van de *killing for preservation* die in Australië werd ingevoerd. De meeste advocaten zijn tegen de idee om deze strafbaarstelling in ons strafrecht te implementeren. Ten eerste zou dit een veruitwendiging zijn van het recht in eigen handen nemen. Een slachtoffer doodt als het ware de partner op voorhand ter bescherming van zichzelf. Dit betekent dat het slachtoffer het potentiële gevaar zag aankomen dus bestonden er theoretisch gezien misschien andere mogelijkheden dan de partner om te brengen. Ten tweede argumenteert een advocaat dat de herkwalificatie van moord naar doodslag de feiten niet correct bestempelt. Het slachtoffer grijpt namelijk in om ervoor te zorgen dat de partner hem of haar niet zou doden dus dan zal het slachtoffer dit wellicht ook voorbereid hebben waardoor er sprake is van voorbedachtheid en dus van moord. De respondent stelt dat een lagere straf wel verantwoord kan zijn in dat geval, maar dat deze strafvermindering ook anders kan bereikt worden dan de feiten te herkwalificeren. Ten derde zijn sommige advocaten van mening dat de afweging door het slachtoffer zeer moeilijk moet zijn aangezien het slachtoffer nooit de zekerheid heeft dat het partnergeweld effectief zal escaleren tot een moord of doodslag door de dader. Ten vierde zijn er volgens bepaalde respondenten genoeg alternatieven voorhanden in ons Strafwetboek, namelijk dwang, uitlokking, noodweer, noodtoestand en verzachtende omstandigheden. Een afzonderlijke rechtsfiguur is bijgevolg niet nodig.

4 Dwang

4.1 Subsidiariteitsvoorwaarde

Ook hier wordt door de advocaten erkend dat sommige slachtoffers van partnergeweld moeite ervaren om te vertrekken uit de gewelddadige relatie. Desalniettemin wordt het gegeven dat de dwingende toestand zeker, onvermijdbaar en onvoorzienbaar moet zijn als zeer belangrijk geacht door de advocaten. Deze voorwaarde wordt immers zeer strikt geïnterpreteerd door rechters en dit is dan ook de reden waarom dwang dikwijls niet weerhouden wordt. Volgens bepaalde respondenten moet de strikte toepassing van de subsidiariteitsvereiste behouden blijven gelet op het resultaat, namelijk de vrijspraak. Een advocaat erkent wel dat deze voorwaarde in het nadeel van het slachtoffer kan spelen. In sommige gevallen kan het

slachtoffer de dwingende toestand wel voorzien en hier gepast op inspelen. Een andere respondent stelt zich de vraag in welke mate de zoveelste slag bij partnergeweld na al die jaren nog onvoorzienbaar kan zijn. Volgens een andere advocaat zal een slachtoffer dat reeds meerdere keren hulp heeft gezocht of klacht heeft neergelegd deze voorwaarde beter kunnen invullen dan een slachtoffer dat bij de eerste de beste belediging de partner doodt.

4.2 Dwang van buitenaf

Bij deze voorwaarde werd aan de respondenten gevraagd of angst- en wraakgevoelens van het slachtoffer in rekening kunnen gebracht worden bij dwang. De meningen hieromtrent zijn opnieuw verdeeld. Aan de ene kant wordt geoordeeld dat angst en wraak subjectieve gevoelens zijn die bij het slachtoffer zelf aanwezig zijn. De strafrechter kan hier wel rekening mee houden bij het opleggen van een straf, maar niet om dwang te weerhouden aangezien de dwingende toestand van buitenaf moet komen. Bovendien zijn deze gevoelens moeilijk vast te stellen. Een advocaat vraagt zich dan ook af hoe een maatstaf kan ontwikkeld worden voor de beoordeling van angst en wraak. Tevens argumenteert een andere advocaat dat een slachtoffer bezwaarlijk kan voorhouden dat de wil volledig uitgeschakeld was bij angst omdat dit niet duidelijk vastgesteld kan worden.

Aan de andere kant erkennen bepaalde advocaten wel dat gevoelens van angst en wraak persoonlijk zijn, maar ze argumenteren dat deze gevoelens ook door een externe derde geïnduceerd kunnen worden. Specifiek voor partnergeweld wordt het volgende gezegd:

“Maar een partner die al jaren of zelfs veel kortstondiger zeer gewelddadig is, u onder druk zet en u tot een bepaalde reactie brengt, dat ge handelt vanuit een instinct, een angst, dan kunt gij perfect onder artikel 71 proberen te schuiven. Ik denk dat dat nog altijd de beste kapstok is.”

Deze argumentatie wordt door hen echter ook genuanceerd door het probleem van de onmeetbaarheid van psychisch lijden aan te halen. Hierdoor is het zeer moeilijk om psychologisch leed aan te tonen en de oorzaak ervan evenmin. Bijgevolg is het niet rechtvaardig om de oorzaak volledig bij de partner te leggen. Bovendien is de beleving van lijden persoonsgebonden en kunnen bepaalde mensen kwetsbaarder zijn voor psychisch geweld dan

anderen. Een advocaat stelt zich ook de vraag in welke mate het leed dermate verlamrend kan zijn dat het een gigantische impact op het leven heeft.

4.3 Australië en Canada: battered women syndrome

De respondenten zijn terughoudend om het *battered women syndrome* ook in België te implementeren. De voornaamste reden hiervoor is de hierbij vereiste psychiatrische expertise. Volgens de meeste advocaten is het niveau van de psychiatrische deskundige onderzoeken in België laag en voor verbetering vatbaar. Vaak aangehaalde problemen zijn het gebrek aan tijd, middelen, waardering, eensgezindheid, diepgang en specialisatie. Deze respondenten maken hiervoor de vergelijking met Nederland. Daar worden daders een drietal maanden opgevolgd met het oog op een volledige screening en zijn er verschillende gradaties om hun geestestoestand te bepalen. Een andere reden is opnieuw het probleem dat psychisch lijden moeilijk vast te stellen is. Als reden wordt ook het voorhanden zijn van een arsenaal aan andere verdedigingselementen aangegeven. Sommige advocaten zijn van mening dat het syndroom onder de verzachtende omstandigheden kan worden geplaatst, terwijl andere advocaten het als een vorm van dwang beschouwen. Een laatste reden is het risico op misbruik indien in de wet te veel ontsnappingsroutes gecreëerd worden.

5 Uitlokking

5.1 Vereiste onmiddellijkheid

De meningen omtrent de onmiddellijkheidsvoorwaarde bij uitlokking zijn tegenstrijdig. Sommige advocaten oordelen dat het voor slachtoffers van partnergeweld, die hun partner doden een tijd na de uitlokkingsdaad, moeilijk zal zijn om zich op uitlokking te beroepen gezien de vereiste onmiddellijkheid. Een iets langere periode tussen de uitlokkingsdaden en de doodslag zou niet aanvaard worden in de rechtspraak.

Andere advocaten stellen daarentegen dat er bij uitlokking ook een tijd na de uitlokkingsdaad gereageerd kan worden. De onmiddellijkheidsvereiste kan namelijk ruimer geïnterpreteerd worden door een rechter. In de rechtspraak wordt uitlokking tegenwoordig reeds aanvaard wanneer iets later gepleegde feiten toch nog een rechtstreeks gevolg zijn van eerder ondergaan

geweld. Bovendien argumenteert een respondent dat repetitieve gewelddaden gedurende een langere periode kenmerkend zijn voor partnergeweld en dat de gevolgen op het slachtoffer vaak slechts na enige tijd merkbaar zijn bij het slachtoffer. Een uitgestelde reactie moet bijgevolg mogelijk zijn bij uitlokking. Eén van de respondenten pleit dan ook voor de verwijdering van het woord ‘onmiddellijk’ uit het wetsartikel dat uitlokking omschrijft omdat hij van mening is dat de rechter moet oordelen of bijvoorbeeld langdurige gedragingen al dan niet als een vorm van uitlokking aanvaard moeten worden. Volgens hem kan er immers feitelijk aanvaard en begrepen worden dat een persoon getroffen wordt door een jarenlange uitlokking wanneer het partnergeweld aanhoudend is en daarom niet nauw aansluit met de doodslag.

5.2 Nieuw Strafwetboek: erkennen van psychisch geweld en behoud van specificiteit

De advocaten zijn het erover eens dat het opnemen van psychologisch geweld naast fysiek geweld bij uitlokking een goede zaak is. Er wordt door hen ook een evolutie waargenomen naar het meer en meer aanvaarden van psychisch geweld in de rechtspraak van het Hof van Assisen. Verder vinden de meeste advocaten het geen goed idee om uitlokking om te vormen tot een algemene verschoningsgrond zoals de wettige verdediging een algemene rechtvaardigingsgrond wordt in het wetsvoorstel voor een nieuw Strafwetboek. De respondenten argumenteren dat er niet veel misdrijven uitgelokt kunnen worden omdat het vooral past binnen geweldssituaties. Uitlokking mogelijk maken voor alle misdrijven zou leiden tot misbruik van de figuur, tenzij een voorzichtige omschrijving voorzien wordt die goed in elkaar zit om absurditeiten te voorkomen. Sommige advocaten stellen dat uitlokking reeds voor bewezen verklaarde feiten van moord aanvaard werd. De onmiddellijkheidsvoorwaarde vereist bij uitlokking wordt echter als tegenstrijdig gezien met de voorbedachte rade bij moord. Daar waar de reactie binnen enkele seconden moet volgen op de uitlokkingsdaad is er bij moord sprake van enige bedenktijd. Deze bedenktijd kan weliswaar kortstondig zijn, maar aangezien hiervoor geen zuivere wetmatigheden bestaan, is dat een moeilijke kwestie. In dat geval kan het meer aangewezen zijn om gebruik te maken van de verzachtende omstandigheden.

5.3 Australië: afschaffing van de uitlokkingsfiguur

Uitlokking schrappen uit ons Strafwetboek is volgens de respondenten geen goed idee. Hoewel geargumenteed kan worden dat het door andere rechtsfiguren kan worden opgevangen, mag er geen situatie gevormd worden waarin enkel de verzachtende omstandigheden overblijven. Dit

zou er bovendien toe leiden dat een aantal zekerheden verloren gaan. Daarnaast wordt geoordeeld dat uitlokking een realiteit is in het dagelijkse leven van gezinnen en relaties en dus een niet onbelangrijk element vormt binnen het strafrecht. De reden waarom deze figuur in een staat van Australië werd afgeschaft, is het gegeven dat mannen het als excuus gebruikten voor het doden van hun vrouw omdat ze hem wou verlaten. De advocaten zijn van mening dat dit excuus geen grond voor uitlokking zou mogen vormen en dat we van onze rechters mogen verwachten dat ze zoiets in zijn juiste context kunnen beoordelen gezien hun ervaring en bekwaamheid.

6 Noodweerexcès: opname in het nieuwe Strafwetboek

Een deel van de advocaten is van oordeel dat het opnemen van noodweerexcès in het Strafwetboek voor problemen zal zorgen. Een eerste probleem dat wordt aangehaald, is de omschrijving van wat het excès precies inhoudt. Zij stellen zich de vraag hoe verregaand de overschrijding dan mag zijn opdat absurde situaties voorkomen worden. Een tweede probleem is opnieuw dat wraak voor een stuk gerechtvaardigd zal worden.

Een ander deel van de advocaten is eerder voorstander van de invoering van het noodweerexcès in het strafrecht. Op die manier wordt er een soort getrappt systeem gevormd waarin noodweer ook aanvaard wordt indien een persoon zich te fel verdedigt. Tegenwoordig is de figuur van de wettige verdediging bovendien zwart-wit: het is er of het is er niet. Door een mildere toepassing van de noodweer via de noodweeroverschrijding zou de rechter een zaak redelijker kunnen benaderen.

7 Verzachtende omstandigheden

Elke bevraagde advocaat vindt de verzachtende omstandigheden een zeer belangrijke figuur uit ons strafrecht. Het laat de rechter toe om een straf op maat uit te spreken die aangepast is aan de concrete situatie. Hierbij beschikt de rechter over een breed gamma aan mogelijke omstandigheden die tot een strafvermindering zullen leiden. Het is dan ook belangrijk dat deze omstandigheden niet omschreven worden in de wet. Bovendien kunnen altijd zaken gevonden worden in iemands leven die een verklaring kunnen zijn van waarom iets gebeurt, maar die op

voorhand nooit bedacht kunnen worden. Een advocaat geeft hier als voorbeeld het beschadigen van tweedehands zetels die net aangekocht werden met de laatste spaarcenten, dat als verzachtende omstandigheid gebruikt werd in een zaak van partnermoord.

De advocaten erkennen dat de quasi automatische toepassing van de verzachtende omstandigheden problematisch is. Een ander probleem daarentegen is dat misdrijven waarop meer dan vijf jaar gevangenisstraf staat (dus misdaden) door het Hof van Assisen moeten beoordeeld worden. Zonder de verzachtende omstandigheden zouden om de zoveel weken dure assisenprocessen moeten gehouden worden. Een mogelijke oplossing voor deze problemen is het herdenken van het systeem van de verzachtende omstandigheden. Sommige advocaten zien hierbij het voorstel om een nieuw Strafwetboek in te voeren als een kans. Een advocaat geeft aan dat de idee van één rechtbank die eventueel nog anders samengesteld kan worden op basis van het soort feit (bijvoorbeeld de inschakeling van een specialist in zaken van partnergeweld) de moeite waard is om over na te denken. Op die manier wordt afgestapt van de verdeling van de misdrijven over drie verschillende rechtbanken.

8 Conclusie: het strafrecht is niet het probleem

Op het einde van het interview namen de advocaten steeds hetzelfde besluit: het strafrechtelijk arsenaal aan delictsomschrijvingen, rechtsfiguren en voorziene straffen is voldoende om met volle kennis van zaken en de nodige nuancering de feiten te beoordelen. Het is bijgevolg aangewezen om wetgeving voor een stuk bewust vaag en sober te houden om overregulering te voorkomen. Hoe meer diversificaties er namelijk in de wet komen, hoe ingewikkelder het wordt en hoe meer verschillende interpretaties eraan gegeven kunnen worden. Het recht is bovendien mensenwerk dat op een specifieke casus moet kunnen worden toegepast waardoor voldoende beoordelingsruimte voor een rechter belangrijk is.

Daarnaast wordt ook geconcludeerd dat de tussenkomst van het strafrecht betekent dat feiten hebben plaatsgevonden die misschien voorkomen konden worden. Daarom moet niet het resultaat van de feiten aangepakt worden, maar de oorzaak ervan. De oorzaken van het gegeven dat een slachtoffer van partnergeweld overgaat tot partnermoord zijn te wijten aan problemen op de verschillende niveaus van de strafrechtsketen, maar ook in de ruimere samenleving. In onderstaande paragrafen worden de aanbevelingen van de advocaten weergegeven.

Ten eerste moet er meer ingezet worden op de preventie van partnergeweld en op een adequate hulpverlening en omkadering voor slachtoffers ervan. Dit vertaalt zich in het voorzien van een ruim arsenaal aan noodhulp met inbegrip van het bieden van een uitweg voor slachtoffers om hun partner te verlaten. Hierbij wordt aangegeven dat meer vluchthuizen nodig zijn waar sociale, financiële en psychologische steun geboden kunnen worden. Ook de daders van partnergeweld zouden geholpen moeten worden door betaalbare therapieën aan te bieden om problemen zoals middelenmisbruik en agressiviteit te behandelen.

Ten tweede is het belangrijk dat politiediensten slachtoffers van partnergeweld serieuzer beginnen te nemen. Vaak ervaren slachtoffers van partnergeweld een grote drempel om klacht in te dienen en als er dan al klacht wordt ingediend, merken de advocaten dat er heel weinig ingegrepen wordt. Dit is volgens hen te wijten aan een gebrek aan tijd en middelen. Oplossingen hiervoor zijn het voorzien van een speciale dienst bij de politie die zich enkel bezighoudt met gevallen van partnergeweld of het faciliteren van het melden van een problematische thuissituatie en daarom niet *per se* bij de politie.

Ten derde zijn er op het niveau van het parket aanpassingen aangewezen. Er moet geïnvesteerd worden in meer mensen en middelen en in een betere opvolging van de dossiers van partnergeweld, en meer algemeen van intrafamiliaal geweld. Er zou ook een zekere prioriteit moeten gegeven worden aan zaken van partnergeweld. Daarnaast moeten meer alternatieven voorzien worden om daders adequater aan te pakken zoals het voorstellen van bemiddelingen en cursussen voor agressiebeheersing.

Ten vierde zijn er op het niveau van de straftoemeting inspanningen nodig om psychiatrische expertises te verbeteren, zeker omdat het strafrecht en de onderzoeksmethodes complexer zullen worden. Het aanstellen van mensen die gespecialiseerd zijn in psychisch lijden en hierin een zekere bekwaamheid ontwikkeld hebben, wordt hierbij als voorbeeld gegeven.

Ten vijfde is het niveau van de strafuitvoering ook voor verbeteringen vatbaar. Een eerste probleem is dat gevangenisstraffen niet uitgevoerd worden en in sommige gevallen vervangen worden door het elektronisch toezicht. Dit is echter niet aangewezen in een situatie van partnergeweld aangezien het geweld gemakkelijk voortgezet kan worden. Een tweede probleem is de gebrekkige opvolging van zaken waarin voorwaardelijke straffen worden uitgesproken.

Bovendien zijn de voorwaarden vooral dadergericht en gericht op de re-integratie van daders. Hierbij wordt het herstel van het slachtoffer en zijn of haar re-integratie onvoldoende ingevuld.

Tot slot kunnen er in de maatschappij ook zaken ondernomen worden. Het is belangrijk dat het taboe rond partnergeweld ontkracht wordt en dat onze samenleving bewust wordt gemaakt dat partnergeweld een veel voorkomend fenomeen is.

Discussie

Uit bovenstaande resultaten kunnen een aantal algemene bevindingen afgeleid worden om een antwoord te formuleren op de onderzoeksvraag. Deze luidde als volgt: In welke mate is het nodig dat veranderingen aangebracht worden aan het Belgisch strafrecht opdat het rekening houdt met de geweldsomstandigheden waarin slachtoffers van partnergeweld zich bevinden bij het plegen van een partnermoord? Bij de bevindingen worden ook aanbevelingen geformuleerd.

Ten eerste beschikt het Belgisch strafrecht reeds over verschillende rechtsfiguren waarop slachtoffers van partnergeweld zich kunnen beroepen bij het doden van hun partner. Afhankelijk van de omstandigheden kunnen de verzachtende omstandigheden, uitlokking en dwang zorgen voor een strafvermindering of vrijheid van straf.

De verzachtende omstandigheden zijn de belangrijkste figuur omdat de rechter een brede beoordelingsruimte krijgt in functie van het individualiseren van de straf. Indien een slachtoffer zich niet kan beroepen op een van de andere rechtsfiguren, zullen de aangebrachte elementen bovendien gecupereerd kunnen worden in de strafmaat door ze aan te nemen als verzachtende omstandigheden. Dit bevestigt dat de invulling van de voorwaarden afhankelijk is van de soevereine beoordeling van de rechter, maar ook dat de rechter over een ruim arsenaal aan mogelijkheden beschikt om toch een verminderde straf op te leggen wanneer hij dit wenselijk acht.

Ook uitlokking kan in sommige gevallen voor een lagere straf zorgen voor slachtoffers. Het ruimer interpreteren van de onmiddellijkheidsvoorwaarde, het aanvaarden van uitgelokte moord en het toelaten van psychisch geweld als zware gewelddaden dragen hiertoe bij. Er zou overwogen kunnen worden om het woord 'onmiddellijk' uit het uitlokkingsartikel te schrappen zodat expliciet wordt aangegeven dat de rechterlijke macht en niet de wetgevende macht over de onmiddellijkheid moet oordelen. Er zou ook aandacht moeten besteed worden aan de onmeetbaarheid van psychisch lijden en aan de gebrekkige psychiatrische expertises. Deze problemen zullen weliswaar nooit volledig opgelost kunnen worden, maar het aanstellen van een deskundige in de beleving van partnergeweld zou hiertoe wel kunnen bijdragen. Deze deskundige zou een rechter kunnen informeren over de verschillende problemen die slachtoffers ondervinden en dit zowel in zaken van partnermoord door een slachtoffer als in zaken waar een dader van partnergeweld voor een rechter moet verschijnen.

Hoewel de voorwaarden van de dwangfiguur strikt geïnterpreteerd worden, lijkt de rechtspraak ook dwang te aanvaarden wanneer de moord of doodslag het gevolg is van een interne uitwerking van externe omstandigheden. Bij dwang spelen eveneens de problemen van onmeetbaarheid van psychologisch leed en gebrekkige psychiatrische expertises een rol. Ook hier kan een deskundige in partnergeweld aanbevolen worden om voor een stuk tegemoet te komen aan deze problemen.

Daarentegen lijken de figuren van noodweer, noodtoestand en noodweerexcès moeilijker toe te passen op een zaak waarin een slachtoffer overgaat tot partnermoord. Bij *noodweer* zijn vooral de voorwaarden van onmiddellijkheid en proportionaliteit problematisch. Het zich beroepen op *noodtoestand* in dit geval zou leiden tot een geforceerde en zelfs onmogelijke toepassing ervan aangezien het wetsvoorstel voor een nieuw Strafwetboek het afwegen van gelijkwaardige belangen uitsluit. Hoewel het *noodweerexcès* het probleem van proportionaliteit bij noodweer kan opvangen, blijft de onmiddellijkheidsvoorwaarde bij wettige verdediging een struikelblok. Aangezien de noodweerverschrijding nog geen toepassingsgevallen kent, is het bovendien moeilijk te voorspellen op welke manier de voorwaarden ervan concreet zullen worden ingevuld door de rechtspraak.

Ten tweede houden veranderingen aan deze zes rechtsfiguren het gevaar in dat ze uitgehold en misbruikt worden en dat ze onrechtvaardigheid creëren. Het is van belang om de basisfilosofie van deze figuren in het achterhoofd te houden en om enige vaagheid toe te laten in de toepassingsvoorwaarden zodat verschillende situaties eronder kunnen vallen. Verruiming van de voorwaarden zal in sommige gevallen tevens leiden tot meer discussies. Deze bevinding wordt versterkt door de vaststelling dat de verschillende strafrechtshervormingen in Australië sterk bekritiseerd worden en niet voor alle slachtoffers soelaas kunnen bieden. Daarnaast lijken aparte strafbaarstellingen of figuren zoals het *battered women syndrome* reeds onder bestaande figuren uit ons strafrecht te kunnen vallen. Verder mag er door aanpassingen aan het strafrecht geen vrijgeleide gevormd worden voor slachtoffers om hun partner om te brengen. Er wordt immers nog steeds een moord of doodslag gepleegd en hiervoor worden in principe de zwaarste straffen voorzien. Tevens kunnen er bij partnermoorden ook andere motieven een rol spelen dan het geleden partnergeweld, zoals het genieten van een levensverzekering bij het overlijden van de partner. Bovendien kan een verruiming van het strafrecht in functie van het geleden partnergeweld leiden tot de idee dat slachtoffers niet beschermd kunnen worden waardoor ze gestimuleerd worden om het doden van de partner als oplossing te nemen.

Dit leidt tot een derde bevinding: toevlucht nemen tot het strafrecht is geen geschikt antwoord om structurele problemen zoals partnergeweld op te lossen. Het strafrecht is immers altijd te laat omdat op het niveau van de straftoemeting zich reeds feiten hebben afgespeeld die misschien voorkomen konden worden. Bovendien is partnergeweld een frequent voorkomend fenomeen in tegenstelling tot partnermoorden door slachtoffers van partnergeweld. Bijgevolg is het relevanter om op andere schakels in te grijpen dan op die van de straftoemeting.

Dit kadert binnen de verplichtingen van het Verdrag van Istanbul die België moet nakomen in de strijd tegen huiselijk geweld, dat ook het geweld tussen voormalige of huidige partners omvat. De Belgische staat wordt verplicht om via een integraal en geïntegreerd beleid maatregelen te nemen om huiselijk geweld te voorkomen en te bestrijden. Hierbij moet onder andere worden ingezet op preventie van dergelijk geweld en bescherming en ondersteuning van slachtoffers door middel van een effectieve samenwerking tussen alle betrokken instanties op de verschillende beleidsniveaus (Raad van Europa, 2011). Uit het GREVIO-rapport van België blijkt dat reeds verschillende maatregelen getroffen werden om tegemoet te komen aan deze verplichtingen (De Belgische regering, 2019). Hoewel een uitgebreid overzicht wordt gegeven van deze maatregelen, wordt bij de meeste niet vermeld of ze effectief zijn in de strijd tegen huiselijk geweld. Bijgevolg kunnen evaluatiestudies van de verschillende maatregelen aanbevolen worden in het kader van verder onderzoek. Deze aanbeveling wordt versterkt door het gegeven dat advocaten nog veel problemen merken bij hun cliënten die slachtoffer zijn van partnergeweld. Zij ondervinden immers dat de aanpak van dergelijk geweld in België nog steeds niet optimaal is. Verder toont dit ook aan dat, ook al heeft een land een hele resem aan maatregelen, dit niet wil zeggen dat deze effectief zijn in de praktijk.

Conclusie

In de literatuur wordt aangegeven dat zaken van slachtoffers van partnergeweld die overgaan tot een partnermoord op hun gewelddadige partner een problematische afhandeling kennen op het niveau van de straftoemeting. Het strafrecht zou namelijk onvoldoende rekening houden met de typische oorzaken en omstandigheden waarin deze slachtoffer de feiten plegen. Vooral de traditionele toepassing van de wettige verdediging en uitlokking in een normatief mannelijk strafrechtssysteem lijkt problematisch te zijn. Aangezien Australië en Canada, in tegenstelling tot België, reeds strafrechtshervormingen hebben doorgevoerd om aan deze problemen tegemoet te komen, lijkt het interessant om na te gaan of deze problematiek ook in België aanwezig is en of er dus ook aanpassingen aan ons strafrecht vereist zijn. Het onderzoek kadert binnen de huidige discussies rond de invoering van een nieuw Strafwetboek en rond de maatregelen die België onderneemt om de strijd tegen partnergeweld, en meer algemeen tegen huiselijk geweld, aan te gaan in het kader van het Verdrag van Istanbul.

De onderzoeksdoelstellingen waren het nagaan in welke mate de problematiek van de ontoereikendheid van het strafrecht voor slachtoffers in België aanwezig is en het formuleren van aanbevelingen zodat eventuele verbeteringen aangebracht kunnen worden. Om deze doelstellingen te bereiken werden een literatuurstudie en een vignettenstudie met interviews bij advocaten uitgevoerd.

De hoofdonderzoeksvraag werd verdeeld over drie vragen die in de loop van dit artikel beantwoord werden in drie respectievelijke delen. Ten eerste werden de reeds bestaande rechtsfiguren en hun voorwaarden besproken waarop slachtoffers zich theoretisch gezien zouden kunnen beroepen. Deze waren de noodweer, noodtoestand, dwang, uitlokking, noodweeroverschrijding en verzachtende omstandigheden. Ook de mogelijke aanpassingen aan deze figuren in het kader van een nieuw Strafwetboek werden aangehaald. Een aantal toepassingsvoorwaarden lijken onverenigbaar te zijn met bepaalde kenmerken van partnergeweld. In sommige gevallen wordt echter een ruimere invulling van deze voorwaarden toegelaten zodat slachtoffers zich gemakkelijker kunnen beroepen op een rechtsfiguur.

Ten tweede werd een overzicht gegeven van de in Australië en Canada doorgevoerde strafrechtshervormingen om met de geweldsomstandigheden waarin slachtoffers van partnergeweld leven om te gaan. Deze hervormingen variëren van het aanpassen of afschaffen

van (voorwaarden van) rechtsfiguren, zoals uitlokking en noodweer, tot het apart strafbaar stellen van een moord ter bescherming van zichzelf in een gewelddadige partnerrelatie. Deze verschillende aanpassingen zijn echter vaak nog steeds voer voor discussie en kritiek waardoor het een moeilijke opgave lijkt te zijn om te zorgen voor een betere behandeling van deze zaken zonder ongewenste gevolgen.

Ten derde werden de ervaringen en meningen van de bevroagde advocaten uiteengezet omtrent de afhandeling van zaken van slachtoffers van partnergeweld die hun gewelddadige partner doden. Hieruit kon worden afgeleid dat dwang, uitlokking en verzachtende omstandigheden belangrijke figuren zijn waarop dergelijke slachtoffers zich kunnen beroepen. De advocaten leken over het algemeen terughoudend om aanpassingen door te voeren aan de voorwaarden van de rechtsfiguren en om nieuwe strafbaarstellingen in te voeren. In sommige gevallen zou dit leiden tot willekeurige, onrechtvaardige en onwerkbaar situaties en tot het aanwakkeren van moeilijke discussies. Bovendien waren ze van mening dat ons Belgisch strafrecht reeds beschikt over een breed arsenaal aan verdedigingselementen waarin de figuren elkaar kunnen opvangen. In die zin zal een slachtoffer dat zich niet kan beroepen op een bepaalde rechtsfiguur de hiervoor aangevoerde elementen kunnen recupereren in de strafmaat om toch minstens een lagere straf te krijgen. De respondenten formuleerden ook een reeks aanbevelingen om de oorzaken van het partnergeweld aan te pakken op de verschillende niveaus van de strafrechtsketen en ook buiten het strafrecht.

In de discussie werd een antwoord geformuleerd op de hoofdonderzoeksvraag. Veranderingen aan het Belgisch strafrecht opdat het rekening houdt met de geweldsomstandigheden waarin slachtoffers van partnergeweld overgaan tot partnermoord lijken noch nodig noch wenselijk te zijn.

Tot slot kunnen nog een aantal suggesties gedaan worden voor verder onderzoek. Hetzelfde onderzoek zou gevoerd kunnen worden onder rechters. Zij zijn moeilijker toegankelijk dan advocaten, maar kunnen wel andere inzichten bezorgen over de invulling van de toepassingsvoorwaarden van rechtsfiguren en de manier waarop zij botsen met kenmerken van partnergeweld. Het zijn immers rechters die in de eerste plaats moeten bepalen of de voorwaarden al dan niet ingevuld zijn. Bovendien is een rechter onpartijdig, terwijl een advocaat steeds één van de partijen moet verdedigen. Er zou ook een casestudy gedaan kunnen worden naar de manier waarop zaken van partnermoord door slachtoffers van partnergeweld

afgehandeld werden op het niveau van de straftoemeting. Verder is ook onderzoek naar partnermoord en partnergeweld in het algemeen relatief schaars in België. Studies naar deze fenomenen zouden kunnen bijdragen tot het beter in kaart brengen ervan. Zoals reeds in de discussie vermeld werd, zouden ook evaluatiestudies van de door België genomen maatregelen in het kader van het Verdrag van Istanbul nuttig zijn.

Bibliografie

1 Wetgeving

- Gouvernement du Canada. (2020, mei 4). *Défense - emploi ou menace d'emploi de la force*. Opgeroepen op mei 15, 2020, van Site Web de la législation (Justice): <https://laws-lois.justice.gc.ca/fra/lois/c-46/section-34.html>
- Judicial Commission of New South Wales. (2016, september). *Provocation/extreme provocation*. Opgeroepen op mei 15, 2020, van Criminal Trial Courts Bench Book - Defences: <https://www.judcom.nsw.gov.au/publications/benchbks/criminal/provocation.html>
- Raad van Europa. (2011). *Verdrag van de Raad van Europa inzake het voorkomen en bestrijden van geweld tegen vrouwen en huiselijk geweld*.
- State of Queensland. (2010). *Criminal Code (Abusive Domestic Relationship Defence and Another Matter) Amendment Act 2010*.

2 Rechtspraak

- Hof van beroep Gent. (2016, januari 6). *Hof van beroep te Gent - arrest nr N-20160106-8 (2015/NT/255) dd. 6 januari 2016*. Opgeroepen op mei 12, 2020, van Strada lex: https://www.stradalex.com/en/sl_src_publ_jur_be_juridat_c_app/document/ber_N-20160106-8
- Hof van Cassatie. (2007). Cass. 7 september 2005 (P.05.0291.F). *Nullum Crimen*, 4, 281-283.
- Hof van Cassatie. (2008). Cass. 19 april 2006 (P.06.0018.F). *Nullum Crimen*, 5, 343-346.
- Hof van Cassatie. (2016). Hof van Cassatie 2e Kamer – 16 september 2014. *Rechtskundig Weekblad*, 20, 785-789.
- Hof van Cassatie. (2018). Cass. 8 november 2017 (P.17.0659.F). *Nullum Crimen*, 5, 473-474.
- Kamer van inbeschuldigingstelling Antwerpen. (2012). KI Antwerpen 2 februari 2012. *Nullum Crimen*, 3, 227-237.

3 Parlementaire documenten

- Kamer van volksvertegenwoordigers. (2019, maart 13). *Wetsvoorstel tot invoering van een nieuw Strafwetboek - Boek 1 en Boek 2*. Opgeroepen op april 20, 2020, van dekamer.be:

<https://www.dekamer.be/kvvcr/showpage.cfm?section=/flwb&language=nl&cfm=/site/wwcfm/flwb/flwbn.cfm?lang=N&legislat=54&dossierID=3651>

4 Boeken

- Dayan, H. (2018). *Femicide and the law*. Londen: Routledge.
- De Nauw, A., & Deruyck, F. (2017). *Overzicht van het Belgisch algemeen strafrecht*. Brugge: Die Keure.
- Decorte, T., & Zaitch, D. (Eds.). (2016). *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*. Leuven: Acco.
- Ongena, T. (2000). Wettige verdediging of noodweer. In A. Vandeplas (Ed.), *Strafrecht en strafvordering: commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer* (pp. 181-212). Antwerpen: Kluwer.
- Van den Wyngaert, C., & Vandromme, S. (2017). *Strafrecht en strafprocesrecht in hoofdlijnen: Boek I Strafrecht*. Antwerpen/Apeldoorn: Maklu.
- Verstraeten, R., & Verbruggen, F. (2018). *Strafrecht en strafprocesrecht voor bachelors*. Antwerpen: Intersentia.
- Zamir, E., & Teichman, D. (2014). *The Oxford Handbook of Behavioral Economics and the Law*. Oxford: Oxford University Press.

5 Tijdschriftartikels

- Braun, K. (2017). “Till death us do part”: Homicide defenses for women in abusive relationships - similar problems - different responses in Germany and Australia. *Violence Against Women*, 23(10), 1177-1204.
- Forell, C. (2017). Domestic homicides: The continuing search for justice. *American University Journal of Gender, Social Policy & the Law*, 25(1), 1-30.
- Frigon, S. (1996). L’homicide conjugal féminin, de Marie-Josephte Corriveau (1763) à Angélique Lyn Lavallée (1990): Meurtre ou légitime défense? *Criminologie*, 29(2), 11-27.
- Gaman, A., McAfee, S. G., Homel, P. J., & Jacob, T. (2016). Understanding patterns of intimate partner abuse in male-male, male-female, and female-female couples. *Psychiatric Quarterly*, 335-347.

- Hellemans, S. (2015). Het welzijn van slachtoffers van partnergeweld - Resultaten van een bevolkingsurvey in Vlaanderen. *Systeemtherapie*, 27(1), 6-19.
- Léveillé, S., & Trébuchon, C. (2017). Femmes auteures d'un homicide conjugal: Caractéristiques criminologiques et motivations. *Criminologie*, 50(2), 13-32.
- Machado, A., Hines, D., & Matos, M. (2018). Characteristics of intimate partner violence victimization experienced by a sample of Portuguese men. *Violence and Victims*, 33(1), 157-175.
- Maguire, N., Beyens, K., Boone, M., Laurinavicius, A., & Persson, A. (2015). Using vignette methodology to research the process of breach comparatively. *European Journal of Probation*, 7(3), 241-259.
- Naylor, B., & Tyson, D. (2017). Reforming defences to homicide in Victoria: Another attempt to address the gender question. *International Journal for Crime, Justice and Social Democracy*, 6(3), 72-87.
- Rollè, L., Ramon, S., & Brustia, P. (2019). Editorial: New perspectives on domestic violence: From research to intervention. *Frontiers in Psychology*, 10(641), 1-3.
- Sheehy, E., Stubbs, J., & Tolmie, J. (2013). Defences to homicide for battered women: A comparative analysis of laws in Australia, Canada and New Zealand. *Sydney Law Review*, 34, 467-492.
- Tang, K. (2003). Battered woman syndrome testimony in Canada: Its development and lingering issues. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 47(6), 618-629.
- Walklate, S., Fitz-Gibbon, K., & McCulloch, J. (2018). Is more law the answer? Seeking justice for victims of intimate partner violence through the reform of legal categories. *Criminology & Criminal Justice*, 18(1), 115-131.

6 Grijze literatuur

- Caman, S. (2017). *Intimate partner homicide rates and characteristics* (Proefschrift). Stockholm: Karolinska Institutet.
- De Belgische regering. (2019). *Rapport soumis par la Belgique donnant effet aux dispositions de la Convention du Conseil de l'Europe sur la prévention et la lutte contre la violence à l'égard des femmes et la violence domestique conformément à l'article 68, paragraphe 1*. CoE - GREVIO – Council of Europe - Group of Experts on Action against Violence against Women and Domestic Violence.

- Delépine, A. (2017). *La légitime défense différée et le syndrome de la femme battue feront-ils reculer les violences conjugales?* Opgeroepen op april 28, 2020, van <https://www.cvfe.be/publications/analyses/93-la-legitime-defense-differee-et-le-syndrome-de-la-femme-battue-feront-ils-reculer-la-violence-conjugale>
- Doyle, V., & Khanna, J. (2016). *Women who kill in response to domestic violence: How do criminal justice systems respond?* Opgeroepen op april 22, 2020, van <https://www.penalreform.org/resource/women-who-kill-in-response-to-domestic-violence/>
- Hellemans, S., Dewaele, A., Van Houtte, M., & Buysse, A. (2012). *Partnergeweld in holebirelaties.*
- Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen. (2015). *Nationaal actieplan ter bestrijding van alle vormen van gendergerelateerd geweld 2015-2019.*

Bijlagen

Bijlage 1: Data Management Plan

Law & Criminology DMP +

Admin Details

Project Name: Masterproef van Verbeke Noémie (Wanneer slachtoffers van partnergeweld doden: naar een effectieve vertaling naar het Belgisch strafrecht)

Principal Investigator / Researcher: Noémie Verbeke

Description: In de literatuur wordt gesteld dat de afhandeling van zaken van partnermoord door een slachtoffer van partnergeweld op het niveau van de straftoemeting problematisch is. Het strafrecht zou ontoereikend zijn omdat het onvoldoende rekening houdt met de typische oorzaken en omstandigheden waarin deze slachtoffers overgaan tot het doden van hun partner. In het kader van mijn masterproef heb ik bijgevolg besloten om een exploratief onderzoek te doen naar de mate waarin de problematiek van de ontoereikendheid van het strafrecht voor deze slachtoffers ook in België aanwezig is en of er aanpassingen nodig zijn aan het Belgisch strafrecht om voor hen een mildere of geen straf te voorzien. De doelstellingen van dit onderzoek zijn het nagaan in welke mate de problematiek van de ontoereikendheid van het strafrecht voor slachtoffers in België aanwezig is en het formuleren van aanbevelingen zodat eventuele verbeteringen aangebracht kunnen worden. De hoofdvraag van het onderzoek luidt als volgt: In welke mate is het nodig dat veranderingen aangebracht worden aan het Belgisch strafrecht opdat het rekening houdt met de geweldsomstandigheden waarin slachtoffers van partnergeweld zich bevinden bij het plegen van een partnermoord? Hierbij worden drie deelvragen geformuleerd: (1) Welke rechtsfiguren bestaan er tegenwoordig in het Belgisch strafrecht en hoe verhouden zij zich tot de context waarin slachtoffers van partnergeweld overgaan tot partnermoord? Welke aanpassingen worden voorgesteld aan deze figuren in het licht van een nieuw Strafwetboek? (2) Hoe gaan Australië en Canada om met de geweldsomstandigheden waarin slachtoffers van partnergeweld leven? (3) Wat zijn de ervaringen van advocaten met de afhandeling van zaken van slachtoffers van partnergeweld die overgaan tot partnermoord en wat is hun mening over aanpassingen aan het Strafwetboek?

Institution: Ghent University

Administrative Data

Date of first version

De eerste versie van het data management plan werd gemaakt op 13 april 2020.

Date of last update

De laatste update gebeurde op 21 mei 2020.

1. Data Collection

1.1 What data will you collect or create?

Voor de literatuurstudie werden zowel juridische als wetenschappelijke bronnen verzameld. Voorafgaand aan de interviews werd een Excel-formulier gemaakt met de gegevens van de gecontacteerde advocaten. Deze gegevens waren hun namen, plaats van kantoor, e-mailadres en telefoonnummer(s). Wanneer de advocaat wenste deel te nemen, werden zijn of haar naam

en kantooradres in een Word-bestand opgenomen. In het totaal werden een tachtigtal advocaten gecontacteerd.

De gegevens die zelf verzameld werden tijdens de interviews, waren ervaringen en meningen van advocaten. In het totaal werden een tiental interviews afgenomen.

1.2 How will the data be collected or created?

De contactgegevens van de advocaten werden gezocht in kranten van Het Laatste Nieuws (2017-2020), op websites van kranten en op de websites van de advocaten. De gebruikte trefwoorden in de zoekmachine *Google* waren de volgende: partnermoord, vrouw vermoord(t), man vermoord(t), vrouw dood(t) en man dood(t).

De ervaringen en meningen werden bevraagd aan de hand van mondelinge of schriftelijke interviews. De interviews werden uitgetypt in transcripten in Word-documenten. Per transcript werd een Word-document gemaakt met de naam 'Interview (volgordenummer van interview)'. De interviews werden gecodeerd met NVivo.

2. Data Documentation and Metadata

2.1 How will you document the data?

De contactgegevens van de advocaten zijn niet relevant voor het interpreteren van de gegevens. Hun ervaringen en meningen daarentegen worden verwerkt in een masterproef (in de vorm van een wetenschappelijk artikel).

3. Ethics, Legal Issues and Confidentiality

3.1 How will you manage ethics? Choose one of the options from the dropdown menu and briefly motivate your choice in the 'Comment' box below.

- Approval by the Ethical Committee of the Faculty is neither required nor desirable
Er waren geen goedkeuringen van ethische commissies nodig.

3.2 How will you manage any confidentiality issues?

Voor de aanvang van de mondelinge interviews werd een informed consent in tweevoud getekend. Hierin bevestigde de respondent dat hij of zij duidelijk ingelicht was over de aard en methode van onderzoek zoals uiteengezet in de informatiebrief. Verder werd bevestigd dat de deelname aan het onderzoek geheel vrijwillig was en dat de deelname op ieder moment stopgezet kon worden zonder opgave van reden. Tot slot gaf de respondent toestemming aan de onderzoeker om het gesprek op te nemen en om de resultaten op vertrouwelijke wijze te bewaren en verwerken en anoniem te rapporteren.

Voor de schriftelijke interviews werd een informed consent via mail gestuurd en werd gevraagd om deze ondertekend terug te mailen. Het enige verschil met het informed consent van de mondelinge interviews was dat de toestemming voor de opname van het gesprek werd weggelaten.

Om de antwoorden van de respondenten los te koppelen van hun namen, werden hun namen niet vermeld in de interviewtranscripten. Het Word-document met het transcript kreeg een algemene naam (zie 1.2). Ook andere personennamen of plaatsnamen die tijdens de interviews vermeld werden, werden anoniem gemaakt. Wanneer door de respondent gerefereerd werd naar een bepaald dossier, werden in de transcripten zoveel mogelijk details weggelaten om te vermijden dat de anonimiteit van de respondent in het gedrang komt.

Nadat de respondenten hun antwoorden via mail hadden gestuurd, werden deze opgeslagen op de computer en externe schijven en werden de mails verwijderd.

3.3 How will you manage intellectual property rights issues?

Voor het gebruik van de onderzoeksgegevens verkregen aan de hand van de literatuurstudie werd gerefereerd naar de auteurs van deze gegevens.

De intellectuele eigendomsrechten van de gegevens die zelf werden verzameld liggen bij mij.

4. Data Storage and Backup during Research

4.1 How will you store and backup data during research?

De bestanden worden opgeslagen op de computer waar genoeg ruimte beschikbaar is. Daarna worden de bestanden gekopieerd naar twee verschillende externe schijven met voldoende beschikbare ruimte. De bestanden worden ook op de persoonlijke schijfruimte geplaatst die ter beschikking wordt gesteld door de Universiteit Gent. Door de bestanden op vier verschillende plaatsen op te slaan wordt de kans verkleind op het verloren gaan van gegevens.

4.2 How will you ensure that stored data are secure?

Om in te loggen op de computer is een wachtwoord nodig. Beide externe harde schijven worden op een veilige plaats opgeborgen. De persoonlijke schijfruimte is enkel toegankelijk met een loginnaam en wachtwoord.

De computer wordt beschermd door de Windows-beveiliging en door AVG Antivirus.

5. Data Selection and Preservation after Research

5.1 Which data should be retained for preservation and/or sharing?

De Universiteit Gent vraagt om relevante data te bewaren voor minimum 5 jaar.

De contactgegevens zullen niet bewaard worden. De gegevens die zelf verzameld werden, zullen 5 jaar bewaard worden.

5.2 What is the long-term preservation plan for the selected datasets?

De gegevens zullen 5 jaar op beide externe harde schijven worden bewaard. Op de persoonlijke schijfruimte zullen de gegevens niet meer toegankelijk zijn vanaf het ogenblik dat ik afgestudeerd ben.

6. Data Sharing

6.1 Are any restrictions on data sharing required?

Het informed consent geeft niet de toestemming aan de onderzoeker om gegevens te delen dus dit zal niet gedaan worden.

Het informed consent geeft wel de toestemming aan de onderzoeker om de gegevens vertrouwelijk te bewaren en te verwerken.

6.2 How will you share data selected for sharing?

De gegevens zullen niet beschikbaar worden gesteld aan anderen aangezien daar geen toestemming voor werd gevraagd aan de respondenten.

7. Responsibilities and Resources

7.1 Who will be responsible for data management?

Het verzamelen van gegevens voor de masterproef is individueel dus ligt de verantwoordelijkheid volledig bij mij. Het Data Management Plan zal dan ook steeds door mij regelmatig worden bijgewerkt.

Het verlaten van de universiteit zal geen invloed hebben op de gegevens aangezien deze ook op externe harde schijven bewaard worden.

7.2 Will you need additional resources to implement your DMP?

Er zijn geen bijkomende middelen nodig.

GDPR section: Collection and processing of data

1. Are you collecting or processing personal data?

- Yes

Zie onderdeel 'Data collection' hierboven

2. Are you collecting or processing primary personal data and/or secondary personal data?

- Primary personal data

Het onderzoek bestaat uit mondelinge en schriftelijke interviews afgenomen bij advocaten die hun ervaringen en meningen over het onderwerp delen.

3. If you are processing secondary personal data, will you inform the persons whose personal data are being processed or have they already been informed?

- No

Ik gebruik geen secundaire persoonlijke gegevens.

4. If no, explain why it is impossible or why it would take a disproportionate effort to inform the persons whose personal data are being processed.

Ik gebruik geen secundaire persoonlijke gegevens.

GDPR section: Categories of personal data & data subjects

5. Are you collecting/processing any of the following special categories of data?

- Data revealing racial or ethnic origin, political opinions, religious or philosophical beliefs, or trade union memberships

De ervaringen en meningen van advocaten worden bevraagd over het Strafwetboek en over de straftoemeting bij slachtoffers van partnergeweld die hun gewelddadige partner doden. Het zou kunnen dat er ook filosofische of politieke meningen gegeven worden.

6. Which other categories of personal data are you collecting/processing?

- Identification data (names, titles, addresses, phone numbers, passport numbers, IP addresses, cookies, electronic location data (GPS, mobile phone)...))

- Audio and video recordings

Van de respondenten werden naam, adres, telefoonnummer(s), beroep en e-mailadres verwerkt met als doel het opnemen van contact met hen. De mondelinge interviews werden opgenomen met als doel het transcriberen van de interviews.

7. Whose personal data are you collecting/processing?

- Others (please specify below)

De gegevens van advocaten werden verzameld en verwerkt.

8. Will your research be seriously hampered if the persons whose personal data are being collected/processed exercise their right to access, to rectification, to restriction of processing, to be forgotten, to data portability and/or to object?

- No

9. If yes, please justify the need to deviate from one or more of the rights mentioned in question 8. A justification is required for each deviation.

GDPR section: Purpose(s) of the processing

10. What is/are the purpose(s) of the personal data processing?

De gegevens worden verzameld in het kader van een masterproef voor het behalen van de graad van 'Master in de Criminologische Wetenschappen'.

De contactgegevens van de advocaten werden gebruikt om respondenten te werven voor het onderzoek.

De ervaringen en meningen van de advocaten zijn nodig om hun visie te achterhalen op de manier waarop slachtoffers van partnergeweld die hun gewelddadige partner doden behandeld kunnen worden op het niveau van de straftoemeting.

11. What is the legal ground for the processing? If the data are being processed for multiple purposes, you must describe the legal ground for each purpose.

De respondenten hebben vrijwillig hun geïnformeerde toestemming gegeven om hun gegevens te bewaren en verwerken en anoniem te rapporteren. Ook gaven ze hun expliciete toestemming voor het opnemen van het mondelinge interview. Dit werd bekomen door het informed consent-formulier.

GDPR section: GDPR responsibility

12. Is there another university, research institute or partner involved in the research (besides Ghent University)?

- No: UGent is the sole data controller

13. If yes, please specify who determines the purposes ('why') and the means ('how') of the research.

GDPR section: Data transfers & categories of recipients

14. Are you disclosing/sharing/transferring personal data beyond your project team, either with recipients in UGent or UZ Gent, or with external recipients?

- No

15. If yes, to or with which categories of recipients are the personal data being disclosed/shared/transferred?

16. If yes, where are the personal data being disclosed/shared/transferred to?

17. What is/are the purpose(s) of the data transfer?

18. What is the legal ground for the data transfer? If there will be multiple data transfers, you need to indicate the legal ground for each data transfer.

GDPR section: Retention period

19. What is the envisaged retention period for the different categories of personal data? Please motivate.

De Universiteit Gent stelt dat relevante onderzoeksgegevens minstens 5 jaar bewaard moeten worden. De data van dit onderzoek zullen dus na 5 jaar vernietigd worden. De contactgegevens zullen na het onderzoek onmiddellijk worden vernietigd.

GDPR section: Risk analysis

20. To analyse the possible risks associated with the processing of personal data, please tick the boxes that apply to this research.

- Special categories of personal data are processed in this research (see question 5)

21. Does the research constitute a probable high-risk processing? If you ticked two or more boxes in question 20, the answer is 'yes'.

- No

22. If yes, explain why the processing is necessary to achieve the purposes of the research.

23. If yes, provide more details for any of the risks that you have ticked in question 20.

GDPR section: Security measures

24. What technical and organisational security measures are in place to protect personal data?

- I hereby confirm that I carry out my research in accordance with the information security policy of UGent

De computer waarop de gegevens opgeslagen zijn, is beveiligd met een wachtwoord, Windows-beveiliging en AVG Antivirus.

De externe harde schijven waarop een kopie van de gegevens staat, worden op een veilige plaats bewaard.

De persoonlijke schijfruimte van de Universiteit Gent is enkel toegankelijk met een loginnaam en wachtwoord.

De informed consents van de mondelinge interviews worden eveneens op een veilige plaats bewaard en zullen vernietigd worden door een papierversnipperaar op hetzelfde moment als de verzamelde gegevens.

25. If you answered 'yes' to question 21 (which means that your research constitutes a probable high-risk processing), indicate whether the security measures taken are sufficient to protect the rights and freedoms of the people whose data you collect/process.

26. If you have motivated the need to deviate from one or more of the rights of the persons whose personal data you are collecting/processing in question 8 and 9, please describe which safeguards are put in place to protect their rights and freedoms.

Bijlage 2: Persartikel

Slachtoffers van partnergeweld zien soms geen andere uitweg dan hun gewelddadige partner te doden ter bescherming van zichzelf. In de literatuur wordt aangegeven dat het strafrecht onvoldoende rekening houdt met het langdurig partnergeweld dat door dergelijke slachtoffers ondergaan moet worden. In tegenstelling tot België hebben Australië en Canada reeds verregaande hervormingen van hun strafrecht doorgevoerd om rekening te houden met de context van geweld waarin slachtoffers overgaan tot het doden van hun partner.

Bijgevolg werd een onderzoek gevoerd naar de mate waarin deze problematiek van de ontoereikendheid van het strafrecht voor slachtoffers ook in België aanwezig is. De vraag was of er aanpassingen nodig zijn aan het Belgisch strafrecht om voor hen een mildere of geen straf te voorzien gezien het geleden partnergeweld. Hiertoe werd een literatuurstudie uitgevoerd naar de reeds bestaande mogelijkheden in België en de aanpassingen die voorgesteld worden in het kader van een nieuw Strafwetboek. Ook de strafrechtshervormingen van Australië en Canada werden in kaart gebracht. Daarnaast werden een vignettenstudie en (semi)gestructureerde interviews afgenomen bij negen advocaten om te peilen naar hun ervaringen met zaken van partnermoord door slachtoffers van partnergeweld en naar hun meningen over aanpassingen aan het strafrecht.

Hoewel het aantal respondenten beperkt was, konden drie algemene bevindingen afgeleid worden uit de onderzoeksresultaten. Ten eerste beschikt het Belgisch strafrecht reeds over verschillende rechtsfiguren waarop slachtoffers zich kunnen beroepen. De verzachtende omstandigheden vormen hierbij de belangrijkste figuur omdat ze de rechter toelaten de straf te individualiseren. In sommige gevallen kunnen slachtoffers zich ook beroepen op uitlokking (leidend tot strafvermindering) en dwang (leidend tot straffeloosheid). Ten tweede kunnen veranderingen aan het strafrecht tot misbruik en onrechtvaardigheid leiden door het creëren van achterpoortjes. Er mag immers geen vrijgeleide worden gevormd voor slachtoffers om hun partner te doden. Ten derde is het belangrijker om de oorzaken van het partnergeweld aan te pakken dan het onomkeerbare resultaat (d.w.z. een moord door een slachtoffer ervan) proberen op te lossen. België nam reeds een groot aantal maatregelen om deze oorzaken op verschillende vlakken aan te pakken. Het is echter niet duidelijk of deze effectief zijn om partnergeweld te bestrijden waardoor evaluatiestudies aangewezen lijken. Uit bovenstaande bevindingen kon besloten worden dat aanpassingen aan het Belgisch strafrecht noch nodig noch wenselijk zijn.